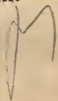

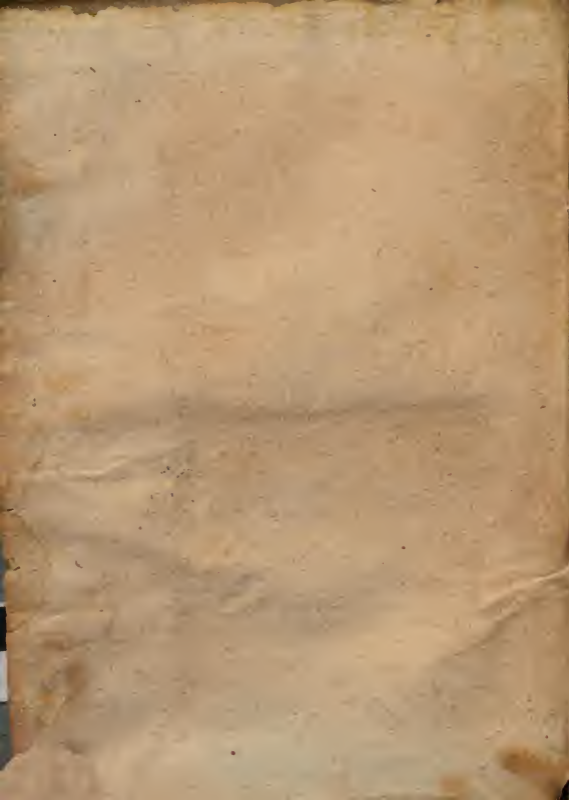
Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

27/5.25
~~27 27~~
~~6 6~~
25 35

13-8. d. 19

G V L I E L M I
M A R I I

Nanetensis Iur.licent.
Animaduersiones in Iuris
ciuilis interpretes, quibus veri Respon-
forum, & legum multarum
intellectus explicantur.

T O L O S A E.

Ex officina Guid. à Boudouille Typographi
Academiae, expensis honesti viri Ioan. de Fleurs,
apud quem vaneunt in vico Portarietis.

1 5 5 9.

G V A L L E M
M A R I I

Handwritten text, likely a title or description, possibly including the name 'Gualtero' and 'Mariano'.

T O L O S A E

Handwritten text, possibly a date or a reference to a specific event or location.

1772

3

Gulielmus Marius, Iuris li-
cent. D. Francisco Gabard. I. V. doctori
celeberrimo, & Iurisconsulto-
rum disertissimo, S.

VM post diurnos & varios labores nostros, quibus in perquirendis Iuris Romani disceptationibus non parum temporis & operæ posueramus, aliquem tandem modum aut quietem nos esse cōsequutos arbitraremur. Vir ornatissime, noua tamen & superiore grauior sollicitudo obiecta nobis & otium nostrum iam animo conceptum interturbauit, & priora consilia nostra omnia interuertit. Nam cum studiorum meorum quasi portum quendam optatissimum mihi licuisset aliquando intueri, me statim aduersi fluxus in uastum illud pelagus, unde antea pene obrutus non sine magnis conflictationibus emersem, quamuis reluctanter iterum impulerunt. Ecce enim florentissimæ huius Academix lumina duo clarissima, quorum domus ueluti totius ciuitatis officina est, D. Geraldus Pererius, & D. Berengarius Ferdinandus huius ætatis Iurisconsultorum hic principes, & publici professores, quibus iamdiu operam dederam, cum me de discessu in patriam cogitarem, & sarcinulas colligentem, aliquidq; interim meditantem animaduertissent, me adhuc dubitantem amicis sermonibus excitarunt, ut si quid longa lectione & frequentibus prælectionibus meis annotauissem, in publicam studiosorum utilitatem illud in lucem emitterem, & cæteros ad idem facinus exemplo meo incitarem. Huc accedebat familiarium nostratum hortatio, quorum apud me plurimum semper studia potuerunt, qua quotidianis ueluti conuiuijs mecum agebant ut studia mea colligerem, & aliquod specimen ingenij ederem, quod me oleum & operam, quod dicitur, non omnino perdidisse te-

A ij staretur.

staretur. Quibus propositis, in varias sententias distrahebatur animus, nec quid potissimum sequendum esset omnino facile erat statuere: cum non nescirem aliquid scripturo quod in manus hominum peruerturum esset, multorumq; iudicia subiturum necessariam esse sceleritatem ingenij, uariarum rerum lectionem, atque adeo tum diuinarum tum humanarum rerum cognitionem, ceteraq; omnia quae immortalitatem quandam asserere soleant operibus: in me uero nihil esse quo prudenter rem tantam aggredi me posse considerem. At uero contra potentissimae rationes animum in diuersam partem rapiabant, quas hoc loco omnino praetermittam, ut eam solum attingam quae me uel inuitum ad scribendum potuit pertrahere. Ea fuit profecto, Vir eloquentissime, grauissima patrociniij tui autoritas, & latissimè patens nominis tui celebritas, cui si ingenij nostri fetus primi placere potuerint, non dubito quot suffragijs doctissimi quique primitias nostras probaturi sint: si uero tibi commentationes nostrae non satis dignae quae in lucem prodirent, uidebuntur, conatus tamen nostros ad altiora uiam munientes, & optimam uoluntatem, ut spero, amplecteris: quae eam potissimum rationem qua ad maximos honores peruenisti, tuis uestigijs insilendo, sibi ad imitandum, eamq; solam proposuit. Tu enim, ut non minus uerè quam liberè dicam quod sentio, ueluti exemplum singulare toti Armoricae quasi in arce editissima pelluces, cuius lumine clarissimo omnes ignorantiae tenebrae obruantur, & ad cuius imitationem omnia sua studia atque adeo uitam omnem iuuenes omnes, qui ad aliquod nomen cõtendunt, debeant componere. Nam si omnes uitae tuae gradus percensere liceat, quis unquam bonarum literarum à puero fidelius iecit fundamenta? quis in adolescentia Philosophiae partes omnes melius edidicit? quis in aetate ea consistente encyclopaediam omnem & doctinarum orbem doctius absoluit, nedum partem eam quae in Iurisprudencia posita est? quis tandem in Senatu grauius dixit sententiam? quis in foro causas egit maiore cum plausu & corona audientium? quis gloriose uocis contentione pluribus tum de capite, tum de

fortunis

fortunis omnibus periclitantibus præsentius attulit remedium: adeo ut prædicare ausim Roscium in scena non pluribus gestibus rem eandem potuisse confingere, quàm tu eandem causam diuersis verbis & persuadendi rationibus diuarias. Iacet Græci quantum uolent suum Periclem, qui in agendis causis fulgurare & tonare dicebatur: Aut Demosthenem qui nihil non oratione credibile faciebat: efferant Romani suum Ciceronem, qui tenebras iudicibus offundebat: Armorica nostra Gabardum suum omnibus meritò possit opponere. Quæ cum ita sint, habes paucis cur patrocínio tuo & autoritate innixus ad scribendum adductus sim, & quænam me causa cõpulerit, ut quicquid est operis clarissimo nomini tuo consecrarem. Superest itaque ut quàm breuissimè fieri poterit, rationem nostrã intelligas cur non perpetuos commentarios in certas tractationes, ut alij quàm plurimè, scripserimus, sed nostram sententiã de diuersis quæ in quæstionem trahi possent protulerimus. Atque, ut fateamur ingenuè id quod est verissimum, hæc cõmunis est inter doctos quosque conuestio, quòd quæ à Romanis Imperatoribus optimè constituta, & à Iurisconsultis responsa fuerant doctissimè, ab illa commentariorum sylua sæpe sint obscurata, & non secus quàm semina optima à noxijs herbis aut sentibus obruta, adeo ut nimius ille morbus scripturientium non lucem aliquam, quã tamen pollicebantur, sed tenebras & confusionem rerum omnium pepererit. Ne igitur in id fortassè uitium laberemur quòd in alijs reprehendendum meritò ducimus, non commentarios scribere instituimus, sed potius quæ ab interpretibus perperam & intellecta & explicata sunt germano intellectu illustrare, & errores eorum annotare, ne forte in eos incauti inuenes, aut qui non satis diligenter iurisprudentiæ dedissent operam impingerent. Quòd si quis hoc loco mihi obiecerit, infinitam illam tum commentariorum tum annotationum congeriem his nostris animaduersionibus fieri auctiorem, meque non tam compendio quam imensa illa gaudere farragine, in promptu est, quod respondeam, nempe tam uarias & repugnantes opiniones inter-

pretum apertis rationibus confutare, & inter eos quis melius sentiat ostendere, magnum esse iuuetutis compendium, ne certè magnam temporis iacturam faciant in ijs perlegendis, quæ aut omnino falsa, aut absurda planè & inepta arguantur. Sed hæc omnia qualia censerī debeant tuum potius erit iudicare, quem & doctrina iuris, & rerum experientia extra aleam iudiciorum omnium constituit, cui si sententiam nostram probari intellexero, animum ad grauiora multò excitabis, & ad bene sperandum de cæteris nostris lucubrationibus propensio- rem efficiēs. Quòd ad orationis formam attinet, vsus sum facili & nostris vsitata dicendi ratione, vt quod à Poëta eleganter dictum est huc rectè accommodari posse videatur, Ornari res ipsa negat, contenta doceri. Nullius præterea opinionem sum sequutus nisi eius rationem subnecteret, neque magnopere curauī ut quæ ab alijs decantata sunt repeterem, cum parum gloriosum ducam alienis uestigijs insistere, aut id Lectoribus obtrudere, quod eorum auribus graue forte videretur. Infœlicis enim esse ingenij putauī semper inuentis nihil posse adiungere, aut non quantum quis animo consequi possit, experiri. Sæpe enim contingere animaduertimus, vt vnus etiam deterioris sententia & multos & maiores aliqua in parte superaret. Quare, vir prudentissime, quicquid est tuo iudicio prorsus committo, qui & iudicij acrimonia & constantia omnia rectè diiudicare soles, omnia- que æqui bonique consulere, quæ ab eo qui ad grauiora contendat offerantur. Vale. & me qua soles benevolentia prosequere. Tolozæ ex gymnasio nostro diuo Raymundo sacro. 6. Cal. Febru. Anno .1550.

Gulielmus Marius

Candido Lectori, S.

7

SENTENTIA est omnium qui de aliorum scriptis verè iudicium ferre possunt, amice Lector, nihil esse quod tam legentium animos offendat, quàm odiosa in scribendo prolixitas, contráque nihil esse quod tam eisdem recreet, quàm grata illa omnibus breuitas, qua singula pro ratione eorum quæ tractâtur perstringuntur. Quod cum non ignorarent viri doctissimi, & nominis mei studiosissimi, has quas ædimus lucubratiunculas in breuius compendium constringi voluerunt: quorum iudicium prudentissimum nequaquam aspernendum credidimus. Nam ut sapientis est doctorum sequi consilia, & in rebus arduis eorum examen percunctari, sic leuissimi est hominis lux inniti prudentiæ, potissimum cum de gloriæ momento contenditur. Itaque cum has meas commentatiunculas patris mei acutissimi D. G. Perrerij, & præceptoris mei iurisprudētissimi D. B. Fernandi elegantissimis limis leuigandas & poliendas commissem, non eis omnino placuit disputationis nostræ fecundior copia, sed limanda esse nonnulla censuerunt. Atque ut infinitos præteritam quibus idem videretur, te vix sine lachrimis possum præterire, Michaël Chouard charissime, quem nobis inuida & præmatura mors eripuit, cum ius ciuile publicè in hac Academia magno frequentium auditorum applausu subtilissimè interpretareris, & omnium oculos cum magna admiratione in te conuerteres. Tu nisi parcarum implacabilium inhumanitas tantam gloriæ Armoricæ inuidisset, Maronem latinis numeris, Marotum gallicis rythmis si non superare, certè æquare potuisses. Tu nos, nostráque tuis elegantissimis scriptis ornare decreueras: pro quo in nos studio nihil aliud possum repèdere, quam

vt mem

ut memoriam tui, quoad eius fieri poterit, æternā efficiam. Sed reliqua persequi non sinit dolor acerbissimus: quare ad id vnde profecta est nostra oratio reuertatur. Cum ergo apud nos decretum esset quambreuissimè omnia perstringere, id tamen non omni ex parte præstare potuimus. Primò quia videbā cum quot, cuiusque autoritatis viris mihi esset dimicandū, quid dico dimicandum: imo obtinendum: quorum tanta hæcenus inualuit approbatio, vt non modo prima frõte repulsam patiar, sed et si amplissimè & copiosissimè disputauero, inuictissimisq; conuicero argumentis, tamen quia vetustas (sic est in omni arte tantus error, fidem quodammodo imbecillitati hominum ingenerat), vt illud perpetuò iactetur Scarabeus Aquilam. Id autem non dico quod amicus non sim veritatis, fugatis nubibus erroris, sed quia ea diù irretitos retinere animos: sicq; p ratione inueterata hæresi vtuntur. Veruntamen nec hoc à conscribendo arcebit, cum sciam non omnia à maioribus ad vmbilicum perducta: & fortè quia pluribus intenti, desiderioq; multe lætionis tenebantur. Secundum hoc fuit: cum mihi expugnandum foret quod non mediocribus fulciebatur, licet apparētibus magis quàm veris argumentis, nostra satis confirmari non potuere, nisi alienis ad amussim infirmatis: quod si aliter à nobis factum esset, euenisset vt sitientes à nobis recessissent, qui pauca ex multis, & breuissima ex amplissimis receperissent. Quocirca, beneuole Lector, graue ne feras si laxis habenis curram: Res enim tâta paucioribus concludi non potuit, quin alio interprete egeret. Tertius hic stimulus fuit. Habeo enim in typis problemata aliquot, alijs quàm plurimis angustia temporis maturefcentibus, quæ laconismum ita sapiūt, vt nomothetarum phrasim omnino redolere videantur: sic etenim lætoribus versatile ingenium patere volumus, vt sicuti in rebus copiosis enagari fusius libuit, ita tandem & paucis breuia concludere nos posse intelligerent. Hilari itaque vultu excipe, beneuole Lector, harum animaduersionum enodationem, ex antro, vt aiunt, Trophonij in luculentam consonantiam euocatam, in qua eo ysus sum temperamento, vt neque quicquam

9
quam deesse, neque quicquam superesse existimet. Fieri enim
non poterat, ut tantæ disputationes sine fusiore
ratione tractandi possent explicari.

Vale, & à nobis grauiora
posthac expectato.

Petrus Tardiuel Iugonienfis

Iuris vtriusque studiosissimus, de opere
Auctoris. Ad lectorem.

*C*um densus stridor depresso ex uertice montis
Saxa salis glomerat uoluens, pellicque procellas
Spumantes, niuei crebro certamine fluctus,
Nauta est egregius, qui tanta pericula ponti
Effugit, implexosque sinus, scopulosque latentes:
Sic noster Marius rapidis qui carbasa uentis
Commisit, pleno ciuilibus in æquore iuris
Assiduas doctorum dum quatit ipse querelas,
Legum pugnantes sensus dum colligat arctis
Vinclis, & sic mox discordia feruida concors:
Eximius legum censor, iurisque sacerdos.
Perpetuo est ornandus, quo duce iurgia cessant.

Petrus De Sainctcire

Dinanensis de auctore operis.

Ad lectorem.

*Iam suis quondam Marijs superba
Roma, campani Mario tumentes
Alfio, cedant: sileat priorum*

Acta uetustas.

*Ecce diuino superum fauore
Mator exortus Marius Tolosæ,
Iureconsultus ueniens ab oris*

Armoricorum.

*Huc stylum uertant animumq; uates,
Bretonem seclis Martum loquantur,
Sacra ciuilibs sophiæ Tolosæ*

Iura docentem.

*Is fertum turis docuit meare,
Contudit Scyllam, domuit charibdin,
Quets solent nostri scopulis perire
Naufraga turba.*

*Abditas legum repulit tenebras,
Vortices pandens, pedicas resoluit,
Explicans, nodosque, grauesque griphos
OEdipus alter.*

*Interim, uere studiosa pubes,
Dum tibi tandem grauiora profert,
Obuijs ulnis, animo sereno,
Excipiatur.*

 In L. Moribus,

§. Interdum. ff. de vulg. &
pupill. substit.

EXPLORATI Iuris est filio impuberi tabulas pupillares patrem constituere posse, ^a idq; merito: ut cum nihil præstantius sit in omni uita, quam licere hæredes sibi relinquere: ^b & id in persona impuberū non patitur animi imbecillitas, ^c hunc naturæ defectum suppleat omnium feruētior amor paternus. ^d Nec mirum, cū per filios ueluti facta noua ratione & supplātatione, memoriam in æuum relinquamus. ^e Non quidem, quod uotum paternū aduersam fortunam filij expectet, id enim omni humanitate improbat, ^f sed cum rebus mortaliū plerique casus aduersi incidere soleant, & filio consulere prouido patri iura permittunt. Videlicet, ut prius cōdito sibi legitimè testamento, quasi caput associet sibi partem, suiq; sequelam ^h tabulas pupillares. Et beneficium, quod patri ius tribuit, illud & ad filium ex persona patris extendatur. Testandi enim ius beneficium legis est. ⁱ Adeo autem ius desiderat, ut prius sibi pater condat testamentū: ut nisi adita quoque patris hæreditas sit, pupillare testamentum euaneſcat. Nam cum patris, & filij unum testamentum sit, licet duæ sint hæreditates, ^k non mirum erit, si fundamēto diruto omnia irrita fiant. Etenim cum testamenta ex hæredis institutione ^l uim capiant, etsi scriptus sit hæres, non sufficit. ^m Effectum certe, non nisi ex aditione hæreditatis, institutio hæredis habet. ⁿ Nisi forte militem nobis proponas, aut fraudem ab intestato succedētis, omiſſa causa testamenti:

a L. Moribus, &
iam hoc iure. ff.
de vulg.

b L. i. C. de sa.
cr. sanct. ecd.

c L. Qua ætate.
ff. de testament.

d L. si. C. de cu.
rat. furio.

e L. Liberos. §.
ff. de ver. signi.

f L. Inter stipu.
lantem §. sacram.

g L. Inter anti.
quam. C. de usu.
& habita.

h §. Liberi. inſt.
de pupill.

i Doctores in l.
4. ff. de adméd.
legat.

k L. Moribus. §.
prius. ff. de vulg.

l L. si. ff. de iure
codicill

m L. sed & si plu.
res §. si ex asse. ff.
de vulg.

n L. Moribus. §.
prius, cum sequē
tibus. ff. de vulg.

testamenti: Quo casu pro adita hæreditas habetur. Sed an cogi possit hæres, in paterno testamento institutus, hæreditatem adire? Et equidem, quod attinet ad fideicommissarias institutiones, dubio caret. ^o nec durè hoc constitutum, cum ex eo nullum damnum patiatur, compendium autem ad substitutum fideicommissarium perueniat. ^p Verum aliud est cauendum in directis substitutionibus, nisi forte opponas necessariū esse seruum: q sui ergo, bñficio ^r licet prætoris, aut extranei cogi non possunt: ne inuito bñficio fiat, aut quis contra uolūtatē quasi cōtrahat. ^s Ergo nolēte hærede adire hæreditatem patris, tabulæ puppillares euanescent, quod uerū est. Interdum tamen, ut ait Vlpianus, cogendus erit hæres scriptus adire causa puppillaris testamēti, ut ex secundis tabulis fideicommissum conualescat: uti est in l. Moribus §. interdum. ff. de uulg. in quo cardo dubitationis nostræ uersatur. Et bona uenia dixero, hæctenus in scaligne ueræ celsuræ delitescit. Qui scrupulus facile exenti potest, si duce æquitate rem perpendamus. Et, ut inquit Cicero, Quia nō possumus rectè nostra confirmare, nisi prius aliena confutemus: Videamus quid illi uoluerint, & quem intellectum hæctenus huic literæ adscripserint. Et pro certo (ut solent plerisque locis in iure lubricis) pedem figere non audent: Quocirca tres adferunt lecturas, cum per rerum ueritatem una germana, & uera sit. ^t Arguit enim incertiam uariatio iudicij.

Prima est, patrem extraneum instituisse, filio præterito, cui tamen aliquem substituit. Hanc communi calculo reprobant, ^v ideo non immorandum.

Secunda, ut & ipsi aiunt, uera in se quidem, sed nihil ad rem facit. ^x Est tamen huiuscemodi ut cum substituerit filio, quem sibi pater instituit. Quæ absurdissima, & à ueritate omnino aliena est. Quomodo enim institutus, idemq; substitutus, se ipsum cogendum postulareret? Nam,

^o §. ergo instit. de fideicom. hæredir.

^p L. 1. §. fin. de aqua pluua ar. cenda.

^q §. 1. instit. de hæredū qualit. & differen.

^r §. sui instit. de hæredum qualit. & differen.

^s L. 3. §. fin. ff. quibus ex causis in possess.

^t L. Circa. ff. de inoffi. testa.

^v Bart. Bal. Paulus, & alij hic.

^x Bart. & Iaf. hic.

a L. Vranus ff. de fideliu.

cum sit patri institutus, & puppillo substitutus, duo contraria peteret à semetipso^a vt esset hæres puppillo, & non adiret patris hæreditatem. Alium, & tertium Intellectum desumunt ex l. apud Iulianum. ff. ad trebellianum, qui minime hic quadrare potest. Est autem vera inductio legis, filium instituit cum extraneis pater, & deinde extraneos institutos filio substituit, unus eorū adiuit hæreditatem patris, & sic puppillares tabulæ confirmatæ sunt: Aditione enim unius, vel etiam in quota,^b totum

b L. Si quis hæres instit. ff. de acquir. hæred.

firmat testamentum. Vnde eueniet, vt licet alij instituti, idemq; substituti non adierint patris hæreditatem, adire cogantur hæreditatem filij. Vt fideicommissum ab illis, vt substitutis relictū, soluatur. Fideicommissum enim grauari

c L. Plane. 2. ff. de leg. 1.

potuerūt in tabulis & pupillaribus, cum essent in patris testamento instituti. Sed hoc dici in nostro §. non potest, quia alius erat, institutus, & alius substitutus numero diuersus: quod patet satis, dum asserit substitutum cogere posse institutum adire hæreditatem patris, si filius, cui erat substitutus, mortuus sit, aliàs non. Quia non debet esse sollicitus de hæreditate viuientis. Nulla ergo recipi potest eorum opinio: Concludunt tamen hoc modo. Institutus à patre cogitur adire patris hæreditatem, vt fideicommissum iniunctum pupillariter substituto valeat. Sed quis nō animaduertet eos sui immemores: dum secundum intellectum approbāt, vt idem sit & patri institutus, & puppillo substitutus: Deinde dicunt institutum cogendum, vt substituto proficit: Decet enim mendacem, memorem esse, sed hic in una, eademq; re pugnantia^d dicunt, obduratoq; errore asserunt fideicommissum in pupillaribus tabulis relictum,^e quia

d L. 1. C. de fur.

e L. Cum quidam C. de legat.

scilicet Iurisconsultus hic dixerit, vt ex secundis tabulis fideicommissum conualescat. Est tamen hoc in iure nostro vel sole clarius falsum. Quia à substituto exheredati, neque legata, neque fideicommissa debentur: etiam,

etiam, si hæreditas patris seu testatoris ad exheredatum, eiusue hæredem peruenerit: dummodo hoc non contingat iudicio testatoris. ^f Sed alio iure deuoluatur: nec mirum, cum sit impossibile, & contra naturalem æquitatem, ut cum oneremus, quem non honoramus. & Bartolus fatetur hoc contrarium durius explanatione, quam Gordius nodus, nisi, inquit, dicamus uel filium institutum, uel eum, qui patri est institutus, substitutum. Si itaque commonstrauero neutrum posse obtinere, contrarium admittent, sicq; pugnam in iure nostro. Itaque à patre non est institutus filius: ergo exheredatus, ^h quod ex sequēribus facile patebit. Ait hic noster textus, interdum institutum hæredem compellendum hæreditatem adire. Sed si dicis filium esse institutum, ergo mortuum cogendum ⁱ adire hæreditatem? Quia non potest cogi hæres à substituto, nisi mortuo puppillo, ut hic dicit textus. Ergo alius est institutus, quam filius? Quod si uelles dicere filium esse institutum cum alio, uides te diuinare, immo contra textum aperte loqui: qui uerbo illo, non sine ministerio utitur (hæredem institutum) Nam ex uera illatione inferemus, hic filium esse exheredatum, cum qui de uno dicit, de altero negare uideatur. ^k Sed de extraneo solo loquitur instituto: ergo filium exheredatum innuit. Præterea hoc argumento non esse filium institutum cum alio satis apparet, quia uocat alium hæredem durante uita filij, dum ait, hæredem scriptum durante uita filij non esse cogendum: Ex quo inferemus, non esse filium ne ex parte quidem institutum: ergo exheredatum? Quia antequam pater puppillariter possit substituere, aut eum instituat, aut exheredet necesse est. ^l Ad secundum deueniamus; & aperte commonstremus, institutum à patre non esse hic substitutum. Hic de extraneo perpetuo loquor: filium enim non esse institutum commonstrauimus.

Et certe

^f L. Ab exheredati. ff. de leg. 1.

^g L. Ab eo. C. de fideicom.

^h L. 1. ff. de uulg.

ⁱ §. deinceps in athen. de nup.

^k L. 1. ff. de offi. eius cui mandata est iurisd.

^l §. non solum instit. de pupp. ll.

Et certe facit satis, quod iam semel, atq; iterum deduximus: quo, uel solo uincuntur, atque iretiantur hæc omnes adulterine opiniones. Nam, si esset unus, & institutus, & substitutus, à seipso cogeretur: Ergo agens, idemq; patiens esset: uellet, & abnegaret: quod nō modo nomothete^a nostri improbat, sed oēs artiū authores. Sed tu dices, q̄ institutus est, idē & substitutus, nec ideo à se cogetur, sed ab eo, cui fideicommissum debetur. subtiliter quidem replicas: Verū mihi uideris labirithū cōstruere, q̄ & acute circuitus inquiras, cōtra Iurisconsultorum uoluntatem.^b Ita fit, ut hæres institutus cogatur ab eo, cui fideicommissum restituere debet. Querō nunc, de quo fideicommissum intelligis? An de uniuersali: an de particulari? c̄ Si de particulari, sopitur questio: Cum expeditū sit particulares legatarios, aut eos qui fideicommissa singularia accipiunt, non cogere hæredem.^d Si tu, de eō intelligas, qui uniuersalem, uel quotam hæreditatis accepturus sit, admitto, & comprobat nostram opinionem: Quia hic dicimus fideicommissum nihil aliud esse, quam hæreditatem filij, non tamen ut unus sit, & institutus à patre, & idem, filio substitutus. Præterea, & si hoc admitteremus, an ideo, quia scriptus hæres adierit hæreditatem testatoris, fideicommissum restituet? Et certe nondum cogi potest: quia non ut hæres fideicommissum debet, sed ut substitutus.^e Ergo, iterum cogēdus ut amplectatur puppillarem: dux enim sunt hæreditates, & sicq; bis cogetur: Primo, testatoris hæreditatem adire, & ut ipsemet possit puppillarem amplecti, & postea, puppillarem hæreditatem adire, ut tandem fideicommissum soluatur. Nam eodem modo potest nolle adire filij hæreditatem, sicuti neque hæreditatem patris.^h Neutrā enim, ut appareat per te, amplecti uult. Audi quæso. textus ne hic loquitur, grauatum esse substitutum? Præterea asserit ne institutum esse substitutum? respondebis, ne uerbum quidem, sed ita dicendum

a L. i. C. de fur.

b L. Videamus ff. si cui plusquam per legem falcidiam.

c Doctores in l. i. ff. de lega. i.

d Instit. de singulis rebus per fideicō. relicta.

e L. Ab ex hæredati. ff. de leg. i. f̄ Dicta l. moribus. §. prius autem. ff. de vulga. ḡ Dicta l. moribus. §. quisquis.

h §. Extranei instit. de hæred. qua lic. & differen.

dicendum, si contrarium effugere uelimus. Ergo admittite somnia, & phantasmata eloqui. Restat nunc ad peruincendam malitiam, & hanc hæresim, ut intelligas, quod falso opinaris, hac lege nostra improbari. Nonne textus noster asserit, improbum esse eum, qui de uiui sollicitus est hæreditate? Quisquis ergo substitutus est, sollicitus erat, aut poterat esse, de uiui, id est pupilli hæreditate: quo casu tamen institutum non cegit adire: Ergo alius erat institutus, & alius substitutus. Nec tu mihi dicas esse fideicommissarium, qui sollicitus sit, id est, eum qui fideicommissum petere uult: quia non potest illud, ne durante uita quidem fideicommissarij, quem asseris grauatum esse, de restituenda hæreditate pupilli esset enim, & tunc sollicitus de hæreditate uiuentis. Nam substitutus pupillo dominus est hæreditatis quandiu uiuit nisi forte, aliud cauerit testator.^k Dehinc & uellet fideicommissarius eo titulo agere, quo nullo modo tenetur.^l Nam & ut falsam tuam opinionem ueram admittamus, non ut institutus, sed ut substitutus fideicommissum deberet.^m Restat ergo ut quod sentio aperiam, & ni fallor facile est assequi uerum huius §. sensum, non modo ex uerbis §. sed ex antecessionibus, & consequentijs. Ait itaque Vlpianus, nisi sit adita hæreditas patris, tabulæ pupillares euanescent. Finis ergo est demonstrare quando pupillares tabulæ corruant, aut quando non: Neque hic ullo modo de fideicommissis loquitur, satis enim ample infra loquitur ad Trebell. & ad legem falcidiam. Ergo propositum est eius demonstrare, quid pupillares tabulæ ad essentiam requirant: & inter cætera aditionem paterne hæreditatis desiderant. Sed quia extranei nullo iure coguntur adire hæreditatem inuiti,

i Authent. res quæ cõmunia de legatis.

k § disponat in authen. de nupt. coll. 4.

l L. edita actio C. de ædendo.

m L. i. ff. de vulg.

n L. nec emere. C. de iure delibe.

Sed an alias unquam? Ita inquit Vlpianus, interdum etiam: etiam pupillaris testamenti causa, id est, favore testamenti pupilli, ne intestatus decedat: Non dicit favore legatarij, sed tabularum pupillarium, & sic substituti, quia inquit cogendus erit scriptus hæres: Institutum ergo satis non esse filium patet, neque etiam extraneum, qui idem sit substitutus. Deinde in litera ita habetur: Vt ex secundis tabulis fideicommissum conualescat, id est, ut hæreditas pupilli à substituto habeatur. Nam hic fideicommissum pro hæreditate pupilli accipitur. Quin ita sit, statim subiicit in uersiculo sequenti, dum ait, de viui hæreditate: Ergo quod prius fideicommissum appellat, post declarat se hæreditatem intelligere: Ita ut nullus esset fideicommissarius, sed vnus solus substitutus. Quod probo tribus fundamētis. Primum est recte eum vocasse fideicommissum, non quia verè fuisset, sed quia substitutus ueniebat ad instar eius, cui per manum tertij fideicommissio relicta esset hæreditas: ^a Nā hic in §. nostro antequā actio locū habeat, mortuus est pupillus, cui substitutio directa erat facta, si ante mortem eius adijisset patris hæreditatem institutus ^b propria uoluntate: Sed quia post mortem filij iam euauisse uidetur directa substitutio: vnde per manum tertij, quod directo antea poterat capere adita hæreditate patris, iam oblique capiet: Itaque secuti per manum tertij fideicommissum capimus, & facta, sic & hic iam hæreditatem pupilli capit. Quod satis constat, quia hic cogit institutum substitutus, quod minimè posset si adhuc uiueret filius. Estque casus singularis, & elegans fallentia ad illam regulam, ut extraneus non cogatur adire hæreditatem testatoris: Ratio est, quia ille non afficitur incommodo adeundo, cū non teneatur ad onera hæreditaria cautione, ut moris est interposita, ^c & prætoris iubente, substitutus autē amplectitur luctuosam filij præmortui iacentē hæreditatem. Præterea hoc satis probat & textus, quia dicit, ut

^a Toto tit. ff ad trebell.

^b Dicta l. moribus §. interdum.

^c L. cum hæreditas ff ad trebell.

fideicommissum conualecat, monstrat enim illo verbo conualecat, mero iure & stricto non posse vocari substitutum, ut quia corruerat directa pupillaris, non adita hæreditate paterna ante mortem ipsius filij: Tamen inquit ut conualecat, cogendus erit, & quidam vtili actione testamentaria. Et sic ad instar fideicommissi debetur hæreditas pupillaris: Conualescere enim id dicimus, quod infirmitate prius præsum fuit: At substitutio extincta subtilitate iuris videbatur, dum tempore mortis pupilli quo deuolui debuit ad substitutum, capite mutilata reperitur, dum testamentum patris nullas vires habebat non aditione facta: Secundum ex eo desumam, quod subiicit in sequenti exemplo, dum ait, quando minor se abstinuit; deinde restituitur. Certè directæ actiones substitutis non competunt, de æquitate tamen utiles eis restituantur, quæ illis profunt sicuti restituto pupillo. Videtis ergo quomodo in casu restitutionis, parificat utiles & actiones, ei qui actionem intentat, aduersus eum qui non adiit hæreditatem ante mortem pupilli, ut ad instar fideicommissi hæreditatem illam vtilibus actionibus consequatur. Tertium est non esse absurdum fideicommissum hic improprie capi, cum in iure nostro sit ordinariam, ut ex subiecta materia verborum significationem variemus: e verbi gratia, dum in legatis substitutionem habere locum dicimus, cum substitutio verè non nisi de quota hæreditatis dicatur: f & infinitis locis doctores nostri hoc prædicant: Neque hic fideicommissum pro hæreditate iacente g durius dicetur, quàm donatio pro transactioe, cum donatio sit mera liberalitas unius, hæ transactio sit cõtrouersiarum finis, in quavltro citroque datum emanat, hocque tolerandum esse facilius admittet schola, quàm antinomia. Præterea voluntas legis nõ verba inspicienda k est, quæ oimõ ea esse videt ut fideicommissum hic pro hæreditate iacente capiatur: Cũ solũ in hoc distet fideicommissum hæreditas etiam, sed obliqua l Ultimo, quod odiũ & fauor simul se cõpa-

L illud, quæsitum est. ff. ad l. aquill.

e L. in lege. ff. locati.

f L. interdũ §. 7. ff. de hæred. insti.

g L. si vno. ff. locati.

h L. i. ff. de donat. i L. Transactio. C. de transact.

k L. adigere. ff. de iure patro.

l Toto tit. ad Trebell.

a L. Quod fa-
uore. C. de legat.

b L. ab eo. C. de
fideicom.

L. i. §. fi. C.
Anna. excep.
d L. fi. C. de
pactis.

e L. si quis gra-
ni. §. eleganter. ff.
ad Syllianum.

tiantur? ^a Dicit textus, cogendum esse hær edem institu-
tum, & hoc gratia tabularum pupillarium, id est, fauore.)
Deinde asserit ut cõualescat fideicommissum, quod ver-
bum nisi pro hæreditate pupilli, & substitutione capi-
atur, iam esset onus, quod odiosum est, & ^b institutis &
substitutis: Ergo textus sibi ipsi repugnaret. His, ni fal-
lor, morosus quiuis contentus erit, ut hoc modo recte
intelligatur §. extraneus à patre institutus, exhæredato
filio cui pater pupillariter substituit, cogi potest hære-
ditatem paternam adire, licet filius præmortuus sit, ab eo
qui substitutus est, cum ei merito succurrẽdum sit: Cum
tempore uitæ filij, agere aduersus institutum non po-
tuerit, c ne de viui hæreditate sollicitus esse uideatur:
hoc enim non caret suspitione uoti captande mortis. ^d
Attamen sciendum est, hoc de æquitate quadam cõcedis
cum substitutio euauisse uideatur morte pupilli, quo
tempore, ut iam à nobis dictum est, capite & fundamen-
to carebat, id est paterno testamento, prius non ualenti
agere iura subueniunt: ut etsi directe, ad instar tamen fi-
deicommissi conualescat eius actio. Quam opinionem
pater meus Dominus Pererius subtilem quidam & ue-
ram approbavit: unũ tamen à me requirebat, qua actione
scilicet hic substitutus ad hæreditatem iacentem ueni-
ret: cui cunctationi in promptu minime respondi. Sed
ubi collegi animum meum, utili ex testamento, agen-
dum dixi, idq; ex fine §. nostri colligi asserui. Et post ali-
quot dies, cum incidissem in illum tractatum ad Syllia-
num, offendi Iurisconsultum Vlpianum; e in simili ne-
gotio utilem dare actionem, his uerbis. Eleganter Scæ-
uola ait: Vt quis ad hæredem suum utiles actiones trans-
mittat, si forte ante additionem decesserit, exploratum
esse debere: Idcirco cum non adire, quod Senatuscon-
sulto editoq; terreatur. Transmittit ergo, non de rigore
Iuris, sed de æquitate utiles actiones.

In L. Cum duobus,

§. Si in coeunda. ff. pro socio.

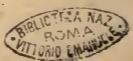
ATVISSE veritatem huius §. mirum quidem videri non debet his potissimum qui magis verborum proprietati student f quam æquitati & rationi, cum hic verus intellectus à principijs cum artis tum æquitatis dependeat, & ne suspensos animos diu retineam. Dux sunt secte hominum in interpretatione huius §. Prima, est antiquorum quæ rebus quidem immorari videtur: Sed parum alte res, naturamq; negotij consideravit, dum extra mentem literæ decidit. Afferit autem hic pollicitatorem non præstaturum culpam cum artem adhibeat, alter neutrum. Hæc enim lectura opugnat vim, & sensum huius §. cum constet hic ab altero dari rem, ab altero vero operam, impendi ex illis verbis pollicitatori agrum damus in commune querendis fructibus. Etenim dari ab altero dicit fundum, ut fructus communes sint, si enim res esset communis, quare fructus communes non erunt, & Maxime cum is qui mediam partem confert, conferat & operam. Nullum enim esset dubium, immo esset contra apertam æquitatem, ut qui & operam confert, & rem nõ nisi mediam fructuum portionem habeat, cõpeterent enim, & si nihil rei communicaret ratione, scilicet industria præstite. h Tamen hæc pertinaciter concludens AZO ulterius progreditur his verbis: Ut unus pro bobus prætium det, vel fundum, & hoc ideo, quia alter artem pollicetur vel operam. Ita inquit velat eam, ut unus operam, vel artem magis quam alter adhibere non intelligatur. Ideoq; æquum debet ui-

f L. vniqua de dicitia libert. tol.

g L. si non fuerint §. 1. pro socio

h. Dicitur si nõ fuerint §. si. ff. pro socio.

C iij deri

posse, ut societas contrahatur, aut ut unus rem præstet solum, alius vero operam solam. Plerumque enim tanta est industria socij, ut plus societati conferat quam pecunia. Ut puta si solus naniget, solus peregrinetur, pericula subeat solus: & sic in nostro §. coita est societas, ut unus operam, & artem impenderet: alter vero res præstaret, quod in dubium nemo sanè mentis reuocare potest, enim dicat textus, pollicitus est alter artē operamue alter vero fundum colēdum, aut pecora pascenda dedit. Nam uel si ad grammaticæ fundamenta descendamus, non est dubium quin alter de duobus dicatur. Et ne illud uerbum (in commune) negotium faciat, insertum in illa clausula (ueluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum pollicitatori colendum damus in commune querendis fructibus) quasi uellet innuere pecus cōmune esse, uiderent frustra dictionem (in) apponi. Quod si & ad grammaticos referamus iudiciū asserent audacter quoties hæc dicitio (in) inseritur ante adiectiuum absolutum tunc substantiuum disiungit, uerbi gratia, Vinum in medium posuit, aut librum in publicum edidit. Quis dicet hanc orationem ita construendam? Viuum medium in posuit, aut librum publicum in ædidi? In commune ergo pecus dedit alter, id est, ut esset commune non quidem substantia ipsa, sed eius fructus ut statim subiicit illis uerbis in commune querendis fructibus.

Secundo præmitto eum teneri de culpa qui se ingerit, uel ut artifex aliquid agēdum suscepit: imperitiam enim culpæ annumerandam. Celsus libro 8. digestorum scribit. Nec mirum: nam quod per imperitiam factum est legitime, in caput eius retorquetur qui peritiā dum profitetur alijs periculosam facit. Nā ut inquit diuinus Plato Nullus artifex peccat. g Nō est enim artifex, qui arte fallitur: quo fit ut recte eum de culpa teneri prædicent leges.

e L. si non fuerit n. ff. pro socio

f L. si quis fundum §. celsus. ff. locati.

g Argu. origi. iur.

ANIMADVERSIONES

Tertio, præmitto artem desiderari in collendo recte agro, cuius rei fidem nobis faciunt, & Virgilius, & Varro, Cato, & Columella. Nec in dubium cadit cultura agrum fertilliore reddi, ^a in qua ars versatur: Eodemq; modo in pascendis gregibus est. & ars & cura exercenda, tum in educendis cogendisq; cum in pabulo deligendo alijsq; similibus. His sic præmissis iam dubitari non oportet quin contractus alij dolum malum dumtaxat, alij dolum & culpam recipiant. Dolum solum depositum, nec hoc durum cum solius deponentis, non etiam recipientis utilitas commodumq; versetur, & sibi imputetur, deq; sua resupina delectatione queratur: Cur apud negligentem minusq; versatum patremfamilias deposuerit. c Dolum, & culpam societas in iudicium, & enim societatis bona fides uenit: Ergo socios inter se dolum & culpam præstare oportet. d Nunc itaque in §. nostro questionis est cum iniri societas possit hoc modo, ut unus rem solum alius operam solum, aut uterque rem & operam simul præstent, e an in utroque facto æque culpa præstari debeat, an non: Est autem hic culpa sicuti in omni parte iuris, nulla adiecta nota distinctionis leuis, cuius rei uallidum habeo testem iuris doctorem Alciatum. f At quia leuis culpa aliquando curam exactiorem aliquando remissiolem desiderat. Et hoc in nostro §. contingit, pauca dicamus.

Debemus enim diligentiam, aut rebus alienis, g aut communibus in nostris enim, & abusus tolleratur. In rebus alienis ea est adhibenda diligentia quam bonus quis paterfamilias adhibet eiusdem professionis & artis, quod pater & lucerna Legistarum asserit Bartolus. h In communibus autem est adhibenda cautio: an communes sint res incidenter, & sine conuentione, ut est res legata, donatæue duobus, an uero ex cõuentione res fiat communis? Nam quotiens non contrahimus, sed incidi-

mus

a L. si merces §. conductor, & l. f. quenti. ff. locati.

b L. contractus ff. de reg. iur.

c §. præterea qb mod. re contra oblig instit. d L. si maior. C. cõmuni diuidundo.

e L. si non fuerint. ff. pro socio.

f In l. late culpe ff. de verb. signifi.

g L. in re mandata. C. mandati.

h L. quod nerua. ff. de positi.

mus in societatem, non talem diligentiam præstare debet consocius quàm diligens paterfamilias. Ratio est, quoniam propter suam partem causam habet gerendi. ⁱ L. Hæred §. nã tamé ff. fami. her. cisc.

Sufficit ergo talem diligentiam præstare qualem in suis rebus. Ad aliam itaque positionem reuertamur, quando scilicet res contractu communis fit, & aliud à communi opinione sentiamus, ut que est vera §. nostri voluntas discutiamus, ita ut cur membra constituamus. Quando in rebus est ex contractu inuita societas, necesse est, aut ut opera sola ab una parte præstetur, ab altera res, aut uterque operam & rem pro æquis portionibus conferat. Nam quoties uterque sociorum & operam & rem confert socius socia nomine culpæ, id est, desidiæ, aut negligentie tenetur: ^k Ita tamen ut culpam non ad exactissimam diligentiam redigamus, & ita verba finalia §. nostri loquuntur quæ hoc modo continent. (Quod si rei cõmuni socius nocuerit, magis admittit culpam quoque venire) hæc verba (rei cõmuni significant) quia uterque rem communicabat ex conventionione, & qui nocuit, desidia, aut negligentia. Sic Celsus Iurisconsultus (magis admittit) quàm suple neget culpam venire. Non quod velit culpam magis exigi & strictius, quàm ab eò qui rem non contulit, sed operam solum, quia ut statim dicam, cõtra & præter omnes, maior est culpa desidiæ in eò qui operam solam pollicetur. Dicitio ergo hæc magis non cõparatiue stat, sed affirmatiue pro hac dictione uerius hoc modo. Verius est ergo socium de culpa teneri licet portionem rei contulerit in medium. Quid ergo dicemus de eo qui rem non confert, sed solam operam? artem uel an eam solam diligentiam adhibebit qualem suis solet, an exactiorem? Sed preualuit diligentiam quàm bonus paterfamilias adhibet, ut præstet: ratio est, quia prætium opere est artis uelamentum, id est, fructus quos ex re cõsocioj, pro media parte percipit in compensationem labo-

ris sunt iudicia uelamina & argumenta artis: hoc est se artificem promississe. Sed qui se artificem asserit, debet exactissimam diligentiam quam quivis in ea re exactissimus præstaret. ^a Culpa ergo in primo responso quæ ad artificem refertur, intelligi debet exactissima, nec obijci huic qui colendum agrum, aut pascenda sua pecora dedit potest: cur sibi diligētem socium non assumpserit? ^b Quia uelamentum artis, id est, quod ei asseruit se artificem ^c induxit, ut mediam partem fructuum daret: Aliàs non facturus quasi compensatione facta artis ex parte artificis cum fructuum portione domini rei. Quod non exigimus in eo qui rem & operam confert, quia ars in altero non requiritur cum rem pro parte præstet. ^d Et hoc æquitas naturalis dicit: ^d & sic uerba finalia. §. intelliguntur. Itaque ut semel finiam elegantissime hæc clausula stat: Prætiū enim operæ artis est uelamentum, quasi diceret iudicium & argumentum, quare teneatur qui pascenda pecora suscepit, aut agrum colendum est, quia uelamine artis & pmissione adductus est dominus, ut ei fructus concederet, & curam. Est autem artis promississe iudicium, quia præcium suscepit quod solent artifices nomine operæ & industriz. Et sic est planus noster §. A cuius uoluntate alij omnes recedunt. Itaque cum is qui operam, & artem pollicetur deficiat in præstatione operæ, & arte uideatur tanquam extraneus in rebus alienis uersari, nihil etenim iam confert, prætiū tamen percipit: Quo fit ut exactissimam curam ut prorsus extraneus in rebus alienis præstare teneatur.

^a §. imperitia
inst. de l. aquil.

^b §. si. inst. de societate.

^c l. illicitas §. pe
nult. ff. de ob. p. si.

^d l. socius ff. pro socio.

^e l. hæredes §. nõ
p. ff. de heres. p. si.

AVCIORIEVS verbis quã res tanta dici possit expediam verum huius legis secunde intellectum, quem nemo usque ad hæc tempora attigit, cuius erroris non fortasse obscuritas iuris ausa fuit: sed prona imitatio curantium doctorum in sententiam aliorum

non perpensa veritate. Et ne ab ignotis exordium sumamus. Sciendum est, collationum tractatum in iure nostro adeo esse perplexum, & intricatum, ^f ut vix modum finemue negotij assequi valeamus tum ob sui naturam cum ob iurium correctionem, quod clare in enodatione legis patebit iure. Itaque antiquo succedentes ex testamento, nihil eorum quæ habebant conferre fratribus rogabatur. & Quia ex quo testator eos ad hæreditatem uocabat pro æquis portionibus nulla facta mentione aliarum rerum, tacite innuebat, ^h uelle res in suo statu durare, atqui à uoluntate testatoris nunquam recedimus, ⁱ qui ergo ab intestato uocabantur conferre quidem omnia rogebantur ^k cum testator nihil disponendo uideatur illic æqualitatem inter se seruare: Aequalitas autem non esset si profectitia, & acquisita nõ conferrent. ^l Est ergo expeditum quod filia, nõ tenetur cõferre dotem quãdo ex testamento succedit, id est, quoties à patre instituta est filia unã cū alijs fratribus nihil cõfert eorũ quæ prius habuit quoquo titulo nisi pater in testamento aliud cauerit, ^m quia, ut dictum est, uoluntas testatoris p lege habetur, quæ futurã dat formam negotijs & his quæ habet in testamento tẽpore mortis: non aut his de quibus antea disposuit. Attamen hæc nostra lex 2. ff. de collatione dot. expresse contrarium tradit quia asserit institutam hæredem ad collationem nihilominus teneri, quæ lex tamen iuris est antiqui à Caio

^f Doct. in rubr. C. de collat.

^g L. 1. C. de coll.

^h Doct. in dicta l. 1. C. de colla.

ⁱ In athen. de nuptijs. §. disponat, collat. 4.

^k L. filia dot. C. de collat.

^l L. 1. §. totiens ff. de colla bo.

^m L. 1. C. de collat.

iurifconsulto condita. Perperam ergo loquutus est noster Imperator Philippus^a dū institutam non conferre dotem explorati iuris esse uoluit. Has pugnas placare cupientes Doctores nostri unam atque alteram interponūt pacis conuentionem, figere tamen pedem non audent, quarum prima est, ut in l. 2. ff. de collat. dot. filia esset emancipata in constitutionibus autem Imperatoris Philippi filia instituta in potestate sit. Vnde mirum non est si cōferre teneatur. Sed ut & ipsi ingenue fatētur solutio hæc erronea iuricq; contraria est. Nam si ij qui & iure ciuili, ut quis in una potestate patris sunt, ^b Item & iure prætorio, quia fratres & consanguinei germani. Item & iudicio testatoris, quia instituti & scripti hæredes cogantur conferre, cur qui paucioribus uinculis colligantur non conferent? Videlicet emancipati, qui contra iuris ciuilis dispositionē uocantur. ^c Et certe ab Impatore Gordiano cautum est emancipatā suis dotem conferre oportere ^d Ad secundam itaque solutionem transolant ut in l. 2. ff. de collat. dot. filia cōtratabulauerit patris testamentum ob præteritionem fratris. Nam, ut omnibus notum est, pater testādo quos habet in potestate ^e aut exheredet nominatim aut instituat necesse est quod si non fecerit bonorum possessione petita contra tabulas ^f & consequenter irrito factō testamento ab intestato succedendum erit. Quod si ab intestato, ergo dotem conferre cogetur ^g Hanc solutionem cōmuni applausu recipiūt: Sed utinam mihi satisfaciant & Fulgosis quæ hanc diuinationem uocat, quod satis patet cum l. 2. ne uerbū quidem de possessione bonorum contra tabulas aut exheredatione fratris faciat. Mihi autē & iterum respondeāt an quis sit adeo supinus, furiosum stupidūq; excipio, ut sibi damnum certa scientia querat? ^h faceret autem hic filia instituta à patre legitimo de & naturali si ob fratris præteritionem bonorum possessionē contra tabulas per-

teret

^a L. filiam C. de colla.

^b L. 1. ff. de colla. bo.

^c L. ea domum C. de collatio.

^d L. filie dotem, C. de colla.

^e L. 1. ff. de lib. & post.

^f L. 1. ff. de bono rñ poss. cōt. tabul.

^g Dista L. filie dotem & decolla.

^h L. cum deinde bi. ff. de probat.

teret, cum eo casu dotem conferat, & non petita, sicque ex testamento succedens non conferret. Sed forte dicet aliquis non ex sua persona, sed fratris possessionem peteret: quo casu non conferret, quasi non impugnet nomine proprio: sed alieno & alteri commodum ex victoria pariat ⁱ. Sed his non obstantibus sufficit uel ab uno impugnari, ut intestatum patrem familias dicamus, aliud est enim in querela inofficiosi, aliud in præteritione petita bonorum possessione contra tabulas. ^k Iason tamen toto conatu fulcire hanc opinionem nititur, dum ait necesse ut filia alio iure, quam institutionis ueniat, ut cogatur conferre: quæ sententia uera est, sed nihil ad l. nostram: quod explanabo dum quod sentio dicam. Tertia est eorum solutio, ut filia sit instituta ab extraneo & patri naturali ab intestato succedat. Hæc in se quidem uera est sed dubium non eximit huius legis. Extraneus enim non dicitur quem in potestate habet pater adoptiuus ^l hac in l. in potestate habebat. Itaque quod uisum est mihi aliquando publicè prelegendendo æquum rationi & arti legali consonum explanabo, ut l. 2. nullo modo pugnet cū constitutionibus Imperatorum. Hic est ergo uerus legis sensus ut uerum quidem sit institutam esse filiam in hac l. 2. Non tamen à patre legitimo & naturali, sed à solo adoptiuo. Patet etenim naturalis nullo condito testamento decesserat, unde legitime cum fratribus succedere desiderabat: illi tamen repugnabant quasi esset in aliena familia hæresque ab ipso patre adoptiuo instituta sicque cōtesta esse debuit quasi iam instituta. Cui cunctationis reppondet iuriscōsultus his uerbis etsi soror uestra sit adoptiua & à patre adoptiuo instituta eā nihilominus admittere debetis, sicuti si esset simpliciter emancipata, non sufficit enim adoptio eo casu dummodo conferat dotem & quesita, ut solent emancipati. hunc sensum probant uerba legis nostræ dum hoc dilemmate utitor, aut enim

ⁱ L. filius ff. de inoff testa.

^k L. penul. & antepenul. ff. de iniusto rupto & torto facto testam.

^l L. 1. ff. de adop.

adhuc uiuat pater adoptiuus & ille dotem & quesita à filia cōfert fratribus, ut succedat cū filijs soror, aut prēmortuus est & filia confert dotem & quesita fratribus ut succedat in hæreditate patris naturalis sicuti simpliciter emācipata Ergo dum ait textus hæres instituta subaudi à patre adoptiuo quòd satis apparet, quia assignat contrarium in uerbis finalibus dum ait quod si uiuat pater adoptiuus Ergo in primo membro erat mortuus & adoptiuam filiam instituerat. uerba enim illa quod si uiuat diuersitatem denotant, ratio autem dubitandi ad hanc legem secundam, hæc est. Cum ars imitari naturā debeat

a §. minorē in-
flu. de adop.

b L. nec & §. fi.
de adoptionibus.

c L. filium ff. de
his qui sunt sui
vel ali iur.

d Cfi in adopti-
mus C. de adopt.

& adoptio sit quædā natura adumbratio à iure ciuili introducta indeficientis^b sobolis consolationē: Natura autem non patiat, ut duo sint patres uiuus sicuti nec due matres^c quæstionis erat, an instituta à patre adoptiuo ab intestato succedere patri legitimo possit. Et Imperator Iustinianus huiusce quæstionis in suis constitutionibus Codicis meminit^d An scilicet in potestate patris adoptiuus Soror & quidam instituta an ad alterius legitimi & naturalis patris hæreditatē uocari possit & secundum supra enumerata ne duorū simul filia uideatur, impossibile quodammodo iudicandum est, respōdet tamē enocandam esse sicuti simpliciter emācipata admittitur. Ita ut fuisse in familia aliena, id est adoptione. Itēq; esse institutā nihil noceat, sic etenim sonant uerba legis nostræ hoc modo sicut emancipata. Quibus solutio tacita obiectionis demonstratur fratres quandoquidem nō negarent simpliciter emancipatam uocari ad hæreditatem patris naturalis ab intestato. Ergo neque adoptiuam cūq; à patre adoptiuo institutam, & hæc est ueritas huiusce nostræ legis secunde, quæ licet parum hodie in usu sit cum iure nouo, & ex testamento & ab intestato succedendum permittatur^e conferendo tamen, ut nihil antiquitatis ignoretur, qua ut inquit Imperator^f nouis legibus adhibetur intellectus. Non me penituit & legendo discutere & scriptis mandare.

e Authen. ex te-
stamento C. de
collationibus.

f L. i. §. & cum
triplici C. de cad.
tollen.

In l. si pater C. de sen- tentiam passis & restitutis.

Romani pro certo aut longè humaniores antiquitus fuerunt, aut prudentiores his nostri tēporis hominibus qui vel charitate moti supplicio extremo nisi raro non demandabant delinquentes vel quia id magis reipublicæ expedire uidebant, dū conseruato corpore inseruire cōmodo reipublicæ cogebāt. At uero hodie ex ceptis paucis quos, uel gratia uel pecunia excusat statim capita truncantur, quod minus sapit christianā charitatē

Relinquo tamē hoc pertinacibus. Pœna ^h itaq; antiquorū in multiplici differentia, erat aut enim deportabatur, aut in metallū damnabatur, aut bestijs subijciebatur, aut aqua & igni interdicebantur, & ex his penis aliquando maxima ^l capitis diminutione afficiebantur, ut quia peius serui atrocitate sententiæ afficiebantur, ut punita in metallū damnati, uel qui bestijs subijciebantur, aliquando minorē ^k diminutionē capitis subibāt & si licet ciuitatē nō retinerēt, libertatē tamē possidebāt, ut sunt qui deportantur, aut aqua & igni interdiciuntur. Illi itaq; sunt primi generis siue secundi patriam potestatem amittebantur, ^l quā in filios habebāt de his qui serui efficiebantur dubium non est. Cū sit impossibile enim habere alios in potestate qui ipse possidetur. ^m De his autē qui media capitis diminutione afficiuntur forte dubitationē adferret cū tamen exploratū sit nō retinere in potestate & si enim patria potestas iuris civilis Romani ⁿ que cū media diminutione perdat effectus non producet. Damnatus ergo in metallum, aut in insulam deportatus omnia iura Romana perdet. ^o Quid si restitutus

g Alcatus ff de verb signifi.

h Toto tit. ff. de capit. diminutioe

i § maxima infir de capitis diminutioe.

k § minor infir de capitis dimin.

l § cum autem infir. quibus mo. ius par post. sol. m L. si eueniet ff. ad l. iuliam de adult.

n § i. infir. de pat. potestate.

o L. per. ul. ff. de capitis diminutioe.

D iij indulgētia

indulgentia principis fuerit omnia ne deperdita consequetur & potissimum patriam potestatem, & hoc loco diuerse quidem sunt authorum sententiae, ut alij dicant non posse nisi hoc specialiter à principe indultum sit, a alij contra si modo generaliter princeps restituerit. b Et forte non sine ratione in diuersas trahuntur opiniones cū sint leges maximè pugnantes, erit itaq; hæc propositio. Si pater ex indulgentia principis restitutus sit per omnia pristinum statum recipiet quam sententiam Imperator Constantinus comprobat. Nam cui bona & dignitas restituta sunt est, c & patria potestas. sed huic sententia refragatur l. nostra si pater C. de sententiis passis & restitutis, ubi si pater in insulam deportatus fuerit licet generali indulgentia sit restitutus, & non ut liberos in potestatem reciperet specialiter impetrauit non habebit eos in potestate. hanc iuris antinomiam doctores nostri d cum euadere, non possent cōmento hoc iura interpretari conantur, ut sit differentia inter indulgentiam & restitutionem. Ita ut restitutio sit quid generalius in eaq; patria potestas sine expressa mentione cōtineatur. Secus autem in indulgentia quæ latè non patet in eaq; non ueniat patria potestas, nisi exprimat & sic inquirunt loquitur l. nostra si pater. Sed has nugas non possum admittere, mirorq; cur uoluntatem Imperatorū nō intueantur qui nullam oīno inducūt differentiam inter hæc indulgentiam & restitutionem, quòd uel ex eo clarissimè patet. Nam titulus inscribitur de sententiis passis & restitutis, & tamen singulis fere legibus indulgentiam restitutionem uocat, & promiscue utitur, quod si admitteremus esse differentiam tamen in l. si pater non haberet locū uel ex opinione Bartoli, e qui uult ut quoties generalis est indulgentia, idem contineat quòd restitutio, atqui textus in l. si pater dicit generalem fuisse indulgentiam. Sed nec hoc satis, quia idem Bartholus ait,

Vbi

a L. si pater C. de sententiis passis
b L. in metaliū C. de sent. passis.

c L. in questione C. de sent. passis.

d Bart. & alij in l. in metaliū sup. allegata.

e Dicta l. si pater

ubi indulgentia & restitutio concurrunt omnia venire intelliguntur. Sed nonne in l. si pater, & indulgentia & restitutio concurrunt, cum dicat textus generali indulgentia restitutus, nō uideo^f quid uerbum restitutus significet aliud à restitutione ad oīa bona & honores. Dicamus ergo, quid l. si pater contineat: & mea quidem sententia non negat patriam potestatem indulgentia concedi, immo confirmat si argumentum à cōtrario sensu admittamus. **g** Quare enim in illa l. desiderat specialiter impetrari, ut liberos in potestatem reciperet? An quia non esset generali indulgentia patria potestas concessa? & certe non, sed quia quesita medio tempore à filio, dū pater deportatus erat per restitutionem patri non poterant acquiri, ratio est: quia cum deportatione filius fuisset factus sui iuris, ^h acquisita per eum sine suo facto & uoluntate deperdi non debent: sicuti, neq; semel liberatus fideiussor in pristinam obligationem reponitur. **k** possidebit ergo filius tanquam bona propria sicuti facit aduentitia, neq; retro fingetur patri acquisisse l. si pater, itaq; intelligetur de acquisitis per filium durante deportatione, quæ ipsi filio acquirantur non patri, licet in potestatem patris recidat filius, nisi forte hoc specialiter pater impetrasset. Neq; enim beneficium principis in alterius læsionem dari intelligimus, ^l nisi ut dicunt, proprio motu fiat. Ergo simpliciter restituto patre filius nō prinabitur his quæ uel prospera fortuna, ^m uel labore obuenerunt, & est hic uerus sensus legis si pater, & si mihi fidem habere non uis audi ⁿ Imperatorem Constantinum loquentem, in patris est potestate filius quoties deportato patri & dignitas & bona restituta sunt. Ita tamen inquit, ut gesta per filium cuius cōsiliū legitima ætas confirmauerat, rata sunt eodem in potestatem patriam redeñte ne eorum rescisio efficiat (quod est maxime absurdum) eodem tempore, nec in patris, nec in sua fuisse potestate, ex quo responso sopietur, alia questio

f Azo. in rubrica C. hoc tit.

g L. i ff. de officio eius cui mād. est iuris.

h Cum autem in sit. quib. mod. ius patri por. sol. i L. si ff. de pact. **k** L. nouatione C. de fideiussoribus.

l L. i. C. de precibus imp. offerē. **m** Igitur in sit. per quas personas nobis acquiritur **n** L. in questio ne §. C. de sentē. p. l. i.

a L. si quis filio
sed et si pater ff.
de iniurto rupto
irrito ve facto te-
sta.

b si ab hostibus
infti. quib. mod.
ius pat. potest. sol
uitum.

c sed si ex in-
dulgentia inft. q-
bus modis ius pa-
potest sol.

d L. in insulam
C. de sent. pafsis.

Vlpiani dum patri ab hostibus reuerfo omnia á filio ac-
quisita medio tēpore concedi uult, ^a Sed hoc in fictio-
ne postlimini, qua nunquā filium sui iuris dicimus cum
perpetuo in pendentib^b ius fuerit, at in deportato erat
ius solutum, & ne quicquam inta&um relinquam, quæ-
runt an idem sit si filius deportetur, quod admittimus, ut
eo scilicet restituto in patriam potestatem reuertatur. ^c
Nec obstat Gordiani respōsum, ^d quia erat restitutus ad
patrium solum & ad dignitatem, sic ad quedam non ad
omnia neq; generali indulgentia ideo nec mirum si non
reuertatur in patriam potestatem.

In l. si quis eum. si suo
testamento ff. de vulg. & pup.

ABOR quem hic impendimus eo
potissimum uergit, ut lucernam iuris
Bartolum á procellis & impetu alio-
rū tueamur, adiecta tamen noua in-
terpretatione ad hūc §. Si suo, cui
Bart. nō satis per omnia facit, quò fit
ut aduersus eum alij omnes insurgāt,

e L. si pater ff. de
vulgari.

f L. gallus ff. de
liberis & posthu.

g L. q. plures ff.
de vulg.

h L. cum in secū-
do ff. de iniurto
rupto & irrito. fa.
test.

i L. §. prius ff.
de vulg.

k L. patris & fi-
lii ff. de vulgari.

l L. Heredes §.
fi. ff. de testamētis

m Ve in §. no-
stro si suo.

n Bar. i l. §. prius
ff. de vulg.

licet parum acutē mea quidem sententia cum á partibus
suis habeat acerrimos testes. Iul. ^e Scæuo. ^f Papi. ^g Paul.
^h Quorum responsa adeo clara apertaq; sunt, ut in du-
biū nisi cauillatione adduci non possint. Ait itaq; §. n̄.
Pater potest sibi prius testamētū facere, quinimo debet
antequā pupillares tabulas cōstruat, ⁱ quæ etsi unum ^k
testamētū dicātur cum paterno elogio, sicq; uno con-
textu ^l fieri debeāt, tamē diuersis horis fieri ^m possunt
adhibita legitima solennitate. Et quod vulgo dici solet
patris & filij unum esse testamētū: intelligitur quoad
quedem non per omnia ⁿ Nihil ergo uetat diuersis ho-
gis fieri, & licet duo testamēta habeantur patris & filij

hoc loco, quia diuersis horis fieri possunt: tamen testamentum filij non infringit patris testamentum, quasi nouissimo loco factum, non solet enim rumpi principale accessorio, ° maximè hoc loco ubi omnem uim & existentiam habet à patris testamento. Alias enim dū annularet patris testamentū, se suo gladio iugulareret, interimeretq;. Quod ars nedum natura non admittit. Quod si pater aliud secundum testamentum sibi confecerit, corruerent & primum paternum & tabulæ pupillares, ut quasi in pactis, P & alijs contractibus nouissima, sic & in testamentis ¶ derogant prioribus. Et maximè, quia in testamētis nemo sibi legē imponere pōt à qua recedere non liceat. † Ergo uoluntate patris fulciunt omnia, quæ si uarietur omnia intereunt. Sed quærit §. quid si patris nouissimum elogium sit conditum, ita ut uires non habeat: uerbi gratia, quia præteritus est filius, an infringetur prior uoluntas, secundo patris elogio: effectu domini & uiribus caret secundum testamētum propter præteritionem. Ergo durabit primum. Sed quæstionis est in §. quomodo uideretur esse præteritio, cum hæc conditio apposita sit, si filius meus me uiuo moriatur? nonne hæc conditio habet filij institutionem? Et certe Bar. constanter asserit: negant tamen alij omnes fulti auctoritate huius tex. cui cum respondere Bar. non posset, uoluit hanc dictionem si resoluendā in dictionē quamuis, quasi diceret Pōponius quamuis me uiuo moriatur filius ego te instituo, unde & si uiuat perpetuo, hic hæres erit præterito filio. Ergo conditio in affirmationem resoluitur. Sicq; uirtute conditionis non censebitur institutus, & ut facilius suaderet Bar. conditionem resoluendam in affirmationem asserit uerba, si filius meus moriatur à iure consul. non a testatore apposita. Quod si essent ascripta à testatore, & statēt proprie non esset, inquit Bartolus, præteritus filius, Quinimo esset rectè

E ij institutus

o L. post §. q. prin
cipale ff. de his
quib. vt indignis.

p L. pacta nouis
sima C. de pactis.
q L. si quis eum
ff. de vulga.

r L. si q; in prin
cipio ff. de lega. 3.

institutus cum conditio hæc: Si filius meus uiuus moriatur, contineat institutionem, unde possimus regulam generaliter inferre: Ut quoties pater sub illa conditione testatur, Si filius me uiuo moriatur, institutionem filij continere. Et hoc probatur per Iulianum^a dicentem. Cum in testamento ita scribitur, si filius meus me uiuo morietur, tunc nepos ex eo post mortem meam natus hæres esto: duo gradus hæredum sunt, nullo enim casu uterque ad hæreditatem admittitur: Ex quo apparet si nepoti titius substitutus fuerit, & filius patri hæres extiterit, nõ posse titium vna cum filio hæredem esse: quia non in primum gradum, sed in secundum constituitur. Ergo filius institutus, intelligitur quando sub morte ipsius nepos instituitur. Dum expressè Iulianus ait, non posse nepotem suas cum filio succedere, qui primum sub institutionis locum obtineat, nepos vero substitutionis. Quod & Sczuola^b eleganter confirmat his verbis, Si legitimus^c hæres nolit vindicare hæreditatem meam, puto deficere conditionem testamenti illo vindicante: Nec quis mihi dicat conditionem voluntariam esse, cum idem sit quoties disponit eo caso, quo futurus sit filius non posse ullam uoluntatem habere, ut in illo exemplo. Si me uiuo filius moriatur, uiuente etenim patre nihil sibi uendicat filius: & eo mortuo, nihil etiã possit morte preuentus. Ait & præterea Paulus,^d Si ita stipulatio à patrono facta sit, si decem dierum operas non dederis uiginti nummos dare spondes. Videndum est, an nec uiginti actio dàda sit quasi onerande libertatis gratiã promissi sint, nec operarum quæ promissæ non sint, ut quia fingebant esse promissas. Cum soli nummi promissi essent, quod esse nõ debet ne libertas oneretur, e an uero operæ dumtaxat promissæ fingi debeant? & quasi in locum eorũ nummi subrogati sint, uidelicet, ut patronus omnino non excludatur. Cui cõtationi respondet Paulus his uerbis, Et hic quoque Prætor sentit operas promissas,

^a L. Cum in testamento. ff. de hæred. instit.

^b L. gallus. ff. de libe. & posthu.

^c L. si quis ita hæres. ff. de hæred. instit.

^d L. si ita. ff. de operis libertorũ.

^e L. qui onerã. de. ff. de operis libertorũ.

missas,

missas duntaxat. Vnde apparet conditionem pro pura dispositione haberi, & sic recte Bart. induxit textum, licet Iason dicat se non uidere quorsum tendat Bart. allegatio, licet recte stet ut iam retuli: quo sit ut Iason uir magnæ memoriæ, acuminis satis lenti respondeat supra allegatis ex opinione Aretini, & aliorum. In primisq; ad Iuliani dictum ^f q. satisfacit: Vt cōditio apposita in persona filij non contineat institutionē, quia ut inquit text. desiderat, ut filius in parte semper instituat. Etiam in casu conditionis appositæ: Et hoc ex opinione Scæuolæ ^g qui uult ut filius qui in potestate sit ex parte aliqua hæres instituat. Sinistrè tamen interpretatur aduersusq; Scæuolæ responsum. Quis enim dubitat nepotem, uel pronepotem institui nō posse, præterito in potestate filio: Primum enim suitatis obtinet locum. Sed quid obstat regulæ nostræ, dum qui sub tali conditione instituitur, nō modo in parte, sed in toto asse, institutus dicitur: & ita Iuliani opinio asserit. Præterea, & dicto Scæuolæ ^h cumulate satisfieri credit: Si dixerimus hoc ex expressa uolūtate testatoris succedere: Sed decet mentientem esse memorem. Si enim hæc conditio, si filius aut legitimus hæres, quod idem est, non uelit uindicare hæreditatem, habet expressam testatoris uoluntatem. ita ut uocetur ex uoluntate testatoris, siue ex testamento, siue ab intestato, cur & hæc cum similis sit, non continebit, si me uiuo filius moriatur, ut si non moriatur sit hæres ex mera testatoris uoluntate. Et præterea ad Pauli ⁱ Iureconsulti rationem, quàm Bart. induxit hoc modo respondet Ias. ut si per rationem Pauli dicamus conditionem appositam disponere generaliter, intelligere debemus, ut non modo in suo, sed in omnibus extraneis militet, & apposita conditio disponat, sicq; & extraneus sub conditione institutus, hæres censeatur. Puta, Si Titius doctor fiat, te lucium hæredem instituo, nam si Titius dignitatem doctoratus acceperit, erit ille

^f L. si pater. ff. de
uulg.

^g L. gallus §. in
omnibus. ff. de li-
ber. & posth.

^h L. si quis ita. ff.
de hæred. instit.

ⁱ L. cum in se-
cundo. ff. de iniu-
sto rupto & so-
fact. testa.

Titius hæres antequã Titius possit admitti, cõditio enim in persona eius, cui apponitur disponit ex opi. Paul. & Bart. Sed illud plusquam absurdum, in iure nostro habetur secundum Vlpiani ^a decisionem. Nonne multum interest, an pater pvideat, in casum calamitatis filij an uerò eum sub conditione impossibili instituat? quæ ex factò alieno dependeat. Ita enim Papinianus ^b noster permittit. Quãuis tamen lason quasi in suam possessionem uenerit à nemine. §. intelligi dicit, quod falsum est: & ut illi satisfaciamus, conditio apposita in persona extranei non disponit sicuti apposita in suo filio, non magis, quàm in re mortua respectu filij, ut in hoc exemplo. Si nauis ex Asia uenerit te Lucium hæredem instituo. Quis enim dicit, si non uenerit nauem esse institutam? Conditiones enim tales extra institutã personam sunt. ^c Hæc autem, si filius meus me uiuo moriatur, abominationis ^d patris & luctus causa apponitur, ut ei pvideat in eum casum quem minime desiderat. Præterea nonne dum pater sub ea conditione, si mortuus fuerit filius habemus ex certa sciẽtia quid sequamur? At quando in extranei cõditione sumus, nihil habemus, quod sequamur, cum non instituendi gratia apponatur, sed instituti, ut designet acceptandi hæreditatem tempus. Remanet ergo uera Bartoli regula, nisi ad extremum obstet hic noster §. ubi si conditio^l apposita in persona filij habeatur pro institutione, falso diceret in finalibus uerbis testamentum secundum nullum esse, quia filius est præteritus, cum qui institutus, aut exhæredatus sit, non dicatur præteritus. ^e Sed hic si conditio institutio- nem habeat, non est præteritus: ergo Bart. opinio falsa. Huic contrario cum non posset Bart. satisfacere coactus est diuinare, imo literam corrumpere, dum nult conditionem in affirmationem resolui. Præterea, ut & uerba à Iureconsulto non à testatore ascripta sint: cuius opinionem non admitto, necq; hic text. mihi in ullo obstare

a L. si quis sub conditione. ff. si quis omiſſa causa testa.

b L. filius q̄ fuit & L. i. ff. de condi. instituti.

c L. si quis ita. ff. de condi. institu.

d L. gallus aquilius, in princ. ff. de liber. & posthu.

e L. i. & 2. de liber. & posth. ff.

videtur. Itaque admitto stare in uim conditionis, ab ipsoque testatore ascriptam conditionem, sed ex eo non sequitur filium per hanc conditionem esse institutum. Hoc casu, & est uera fallentia ad regulam Bart. quæ uera est. Quare autem conditio hoc loco non inferat institutionem est ratio. Nam quoties ita pater sub conditione concepta in personam filij, si quid scilicet humanitus ei contigerit alium instituit. i. substituit, ita accipimus, si pater expresse filium non instituisset ante, ut hic in nostro text. Quin ita sit patet, uidelicet ut hæc conditio institutionem habere non posset. Quid enim agit pater in suo secundo testamento? an ut instituat filium? non certe, quia iam erat institutus, an ut exheredet? non equidem, quia nominatim nihil dicit: ergo præterijt. Alia & secunda ratio est, quia pater hic uolebat secundum testamentum ualere post mortem filij non ante: sed filius post mortem frustra institueretur: ergo non est mirum si hæc conditio non importet institutionem. Tertia ratio est, quia hæc conditio quoad institutionem non potest aliquid operari expressum enim plus potest quam tacitum, & ubi est expressum tacitum nihil potest operari. Vnde in nostro textu conditio tacitam institutionem facere non potuit, cum iam expressa præcessisset in alio testamento, primo quod ualere uolebat dum secundum condebat excepto casu illo, si filius uiuo eo decederet, sic duo testamenta esse uolebat: Vnum ex se perfectum. aliud ex euentu mortalitatis, quæ res in iure non admittitur, h ut quis duobus testamentis conditis decedat. Itaque hic conditionem apposuit testator, non quod intenderet filium heredem facere, in secundo quem iam fecerat, sed ut ostenderet secundum ualere, si filius moreretur. Sic ergo in secundo testamento recte filius præteritus dicitur, cum ut prædixi, non instituat, quasi diceret, Volo hoc secundum ualere, si primum à me confectum uim non habeat, ut quia filius morietur, me uiuo: & hæc

f L. ff. de hæred. instit.

g L. ff. de debitor §. i. ff. quib. mo. pig. sol.

h L. Ius nostrum ff. de regul. iur.

cōditio nō plus hoc loci importat, quā si aliā penitus extraneam adieciſſet, puta. Si Navis ex Asia uenerit, nec tu mihi dicas hanc ſecundam inſtitutionem uim habere uulgaris ſubſtitutionis: quia non poteſt cum ſint diuerſa teſtamenta, ut ſatis apparet ex textu dum & primum & ſecundum diſtinguit. Regula Itaq; Bart. uera perdurat, ut conditio cōcepta in caſum mortis filij inſtitutionem contineat, non obſtante hoc textu qui diſpoſitionem in ſecundo teſtamento facere non potuit tacite cū expreſſe iam preceſſiſſet. Conditio enim non expreſſam, ſed tacitam facit.

Ad L. in illa ſtipulatione iuncta l. Hoc iure ff. de verb. obligationibus,

^a L. cedere diem
ff. de verb. ſignif.

V L T V M intereſt ^a quomodo cōcipiatur obligatio, an purē, an in diē, an ſub conditione? Etenim quoties pure facta eſt obligatio exactio debiti non remoratur, niſi forte dicamus, *εἰ πλάτῃ*, ^b id eſt, cum quodam ſpatio temporis exigi deberi, ne & nati-

^b L. ratum ff. de ſolurio.

^c L. obligationiſ
fere ff. de actis po.
^d L. quod dici-
mus ff. de ſoluti.
^e Diſta L. cedere
diē ff. de verb. ob.
^f L. ſi pupillus ff.
qui ſub conditio-
ne ff. de nouazio.

uitas ipſius obligationis & finis uno momento fieri uideatur. ^c Ergo ex communi opinione decē die, ei indulgentur, non uenit enim cum ſacco paratus. ^d Quod ſi in diem ſit præſens quidem eſt obligatio, ^e ſed eſt ſolutio dilata, unde licet dies ceſſerit, nondum tamen uenit. Si uero ſub conditione, neq; ceſſit, neq; uenit dies, quinimo neq; actio nata eſt ^f pendēte adhuc conditione, licet præſens ſit obligatio. Itaq; l. in illa ſtipulatione ff. de verb. obligat difficilis eſt quidem & hæcenus non ſatis intellecta, dum ſolemus dicere adueniente conditione diem & ceſſiſſe & ueniſſe & præſentem eſſe actionem

ut

ut hoc iure ff. de uerborum obligationibus, quod in l. in illa non admittitur, ubi quamuis conditio aduenerit tamen peti adhuc non potest. Motus hac difficultate. Accur. quinq; adfert solutiones. Quarum prima est, ut in l. hoc iure textus quidem dicat non posse fieri petitionē rei promisse antequam certum sit conditionem impletā esse, aut non posse impleri. Non negat tamē quin statim peti possit, & ita inquit B. soluit, sed utinam animaduertat quid locutio & meminerit, ut dum conciliare uult pugnantes leges inducat. Nam in l. in illa ait iurisconsultus Paulus non posse peti, etiam si conditio uenerit. Hic B. dicit statim peti posse ergo hallucinatur. Hoc equidē satis uaticinabatur Accursius propterea & secundam adfert solutionem recurritq; ad miserorū refugiū, uidelicet ut de rigore peti possit ante diem, & sic l. hoc iure intelligitur. Verum de equitate: obstabit exceptio: sed ego miror cur equitatis meminerit cum expresse textus hoc statuat de rigore iuris stricti, in l. in illa supra eodem. Est ergo & tertia secundum Ioannē quā approbant nostri Doctores uidelicet, ut in l. in illa supra eodem obligatio sit in diem hoc modo inducendo, quia etsi non repetat ut solutio sit calendis intelligitur tamē facta repetitio diei, & ratio est inquit, quia ex facto promittentis dependet, scilicet tradere stichum. At in l. hoc iure factum non dependebat ex promittentis uoluntate, sed ex euentu & arbitrio tertij. Ideoq; non uidetur facta repetitio diei. Ioānes quidem non nisi summis labris ueritatem degustauit, & dum distinguit inter factum promittentis & extranei labitur, neq; in eo ulla differentia inducenda est, ut diem aut conditionem celsisse aut uenisse dicamus. Ideoque & dubitans de ueritate. Accursius aliam subnectit solutionem, ut in l. in illa die concepta sit obligatio hoc modo (In Calendis promittis) at in l. hoc iure dictū sit, (ante Calendas) Sed hæc solutio improbat per res-

a L. qui ante calendas ff. de verb. oblig.

ponsum Vlpiani^a infra nostro tit. Sunt & tres alie, ut patet in glosa, sed communi calculo diuinius asserunt nostri Doctores: Quocirca iam restat, ut quod nobis occurrit proferamus & ueritate circumducto digito commostremus. Et credo satis aperte Paulum loqui in l. in illa, dum commostrat obligationem non esse in die conceptam solum, aut sub conditione solum, sed permixtam diei conditionem. Ergo quotiens fit combinatio diei & conditionis non possumus eueniente conditione, uel ex certo non futura adhuc agere, quia ut inquit Paulus, tota obligatio & in die & in conditionem collata est. Vade utrunque membrum ad effectum actionis, ut uerum requiritur, & quamuis conditio, aut euenierit aut certo non sit futura ex illius conditionis existentia, cessit quidem dies, sed nondum uenit. Et ideo dicit textus, & licet ante conditionem, id est, a conditione committi obligatio uideatur, id est, certa sit obligatio, tamen dies superest, & sic exactio retardatur donec dies uenerit. Neque ego curo an conditio concepta sit in persona promittentis, uel in facto tertij, cum Paulus consideret solum diei existentiam, non in cuius persona concepta sit conditio. At in l. hoc iure nulla dies solutioni prefixa erat, imo obligatio concepta sub simplici conditione, qua adueniente, & cessit & uenit dies: quocirca tanquam presentis obligatio exigi debitum potest, promittit enim decem sub illa conditione si Lucius ante Calendas in Italiam non uenerit, qua conditione existente, quia exploratum est cum non posse uenire, aut quia mortuus est, aut morti proximus, aut non patitur temporis inter capedo, b agi statim potest quasi obligatio commissa sit, ut reuera est cum dies nullus sit appositus in obligatione, licet sit appositus ad implementum conditionis. Sed hoc nihil substantiam future solutionis concernit dum constat de ueritate conditionis. Est hic & alius error inueteratus peior priore, quem Zazius pede fixo firmat,

b Doctores. in §. i. infra. de inuul. stip.

ut in l. si quis hæres ita scriptus ff. de acquirenda uel amit. hæred. speciale fit sicuti fit sæpe in ultimis uoluntatibus, ut possit ante diem præfixum substitutus succedere. Et ratio est ne pro parte quis testatus decedat & pro parte intestatus. ^c Erat autem species uoluntatis huiusmodi. Testator instituit titium, ut ante tres Menses adiret hæreditatem, & si iura illos Menses non adierit ei substituebat Caium mortuus est ante primum Mensem, titius institutus querebatur, an substitutus cogere adire hæreditatem deberetne expectare lapsum trium Mensium, an posset mortuo titio instituto statim adire hæreditatem, respondet textus ultimum diem non debere expectare, ergo poterit statim mortuo hærede adire. Et tamen dies erat hic appositus qui non expectatur. Ergo l. in illa male loquitur, aut l. si quis hæres. Mirum est quomodo non cogitauerit conciliari leges & conuenire simul. Nam l. si quis hæres conuenit quamoptime cum l. hoc iure, ut quoties conditio inseritur actui quæ adimpleri promittatur intra certum diem, & certum sit non posse adimpleri conditio, iã cessit & uenit dies quia dies est, ut inseruiat conditioni, sed in hoc idem dicere non possumus quod in stipulatione quæ potest omnimodo concipi & ad diem & ex die & sub conditione. At ultimæ uoluntates, neq; ex die ^d neq; ad diem institutiones habent: esset enim ars contraria nature & quæ hæredem in nestoreos desiderat annos, ^e fit ergo, ut quotiens certum est conditionem non posse adimpleri diem non esse expectandam quæ non effectum actus eiusque substantiam, sed implementum conditionis respicit. Ergo cum certum est nunquam futuram conditionem, ut quia mortuus est qui debet adimplere, statim adiri à substituto hæreditas potest ut hæres ex die institutus uideatur.

^c L. ius nostrum
ff. de regulis iuris.

^d § hæres & p
re instit. de hære.
instit.
^e §. minorē insti.
de adoptio.
^f L. liberorū ff.
de verb. & rerum
signi.

^a L. circa, de in-
offi. testa.

Et non est ratio ut uoluit Zazius, quia etsi ab initio quis pro parte testari, & pro parte non testari minime possit: tamen ex post facto ^a hoc contingere potest, scilicet post mortem eius: in stipulationibus autem quoties est dies & conditio, dies adiecta non censetur ut conditioni inseruiat, ut in l. hoc iure: sed dies effectui obligatiōis & actionis destinata actionem retardat, donec aduenerit dies. Et in exemplo testatoris sciendum est, non sicut in obligatione interesse cuiusquā, ante cito adatur hāredi tas quinimo hoc legatarijs nociuū esset, libertatibusq̄. At in stipulatiōibus interest debitoris ^b nō soluere ante diē solutiōi destinātā, ne plus soluere cogatur q̄ debeat.

^b § plus, in fi. de
actio.

Ad L. Martius. ff.

Locati.

INTER ceteras iuris antinomias, quas Budæus refert (oculato tamen nullæ sunt) hāc unam dicit esse labori opinionem aduersus Pomponij respōsum in l. & ideo. ff. de uerb. obli. quam nullo iudicio, aut subtilitate dissolui asserit, tanta, inquit est pugna: Sed absit uerbo inuidia. Tantum abest antinomiā esse quin consonantiam iuris asseramus. Sed ille fortē communi errore inductus, ut qui pluribꝫ & arduis reuocaretur negotijs parū animaduertit pugnant ne an magis conuenirent: Videbat enim nostros doctores, tot & diuersas solutiones adscribere, ut antynomiā merito iudicauerit. Est autē ut illis uideatur in eo posita hāc cōtrarietas, quia in l. martius. ff. locati rei interitus spectat ad locatorē operarū, sic ad dominū domus ædificate ædificandæ ue, non ad conductorem domus faciende certo prætio. At in l. & ideo. ff. de uerb. obli. periculū est ipsius promissoris.

promissoris, qui tenebatur facere domum, nō ipsius stipulatoris. Ergo inquit est ex diametro pugnātia. Quā citius quā diluas ex manu Herculis elavam extorqueres Quocirca adscribuntur hic quinque aut plures solutiones quarum & si necesse sit, aut unam esse veram alijs falsis, aut omnes adulterinas sicque parum esset immorandum, ut quia de lana Caprina, id est, falsa opinione disputatio non esset facienda. Tamen ne videar mihi applaudere nō perpenso aliorum iudicio quam brevissime reprobabo. Zazius putat alijs omnibus confutatis hanc esse verā, ut in l. Martius ff. locati non totum opus faciendū suscepisset, sed operas diurnas promississet solum, at in l. & ideo totum opus edificandum suscepit ideoque cū nō nisi ex consummatione c formam capiat non est mirum si dicat teneri, & ut inquit Zazius hoc satis colligitur, vel ex inscriptione tituli. Ego cōtrarium assero per verba l. Martius, ubi textus expresse dicit domum faciendā conduxisse & sic integrum opus nō diurnas operas. domus enim non dicitur perfecta quando superest aliquid ad consummationem. Bartolus aliam adfert solutionem, ut in l. Martius sit vis maior cui resisti nullo modo potest, ergo non est mirum si liberetur debitor d At in l. & ideo non est casus cui resisti non potest: sed casus culpa datus, ut incendium quod solet culpa inhabitantium e accedere ergo non liberat. Quæ solutio nullius est momenti. Nam etsi verum sit Paulum Iurisconsultum dicere plerumque culpa inhabitantium incendia cōtingere non sequitur tamen non esse casum fortuitum f maximè dū culpa non probatur. Atque, ut inquit Alphernus quid si non culpa promissoris sed alterius, an solum tertij Innocentij promissori nocebit, & pro certo in l. & ideo apparet satis casum fortuitum inesse cum domo non perfecta nemo adhuc inhabitaret sicque non erat culpa inhabitantium. Sunt duæ aliz solutiones una Fulgosij,

c L. si is §. quedā ff. ad l. facid.

d L. si merces §. vis maior ff. locati

e L. 9. ff. de officio præfecti vigillum.

f I. incendium C. si certū peratur

alia quorundam quas non recitabo satis abunde infirmitas per lazonem assumam itaq; quintam quæ lazonis est quam dicit esse ueram, ut in l. & ideo grauatus esset promissor sua impensa domum facere, & ideo tenebitur consummare sua impensa, hoc opus eique tempus indulgetur, at in l. Martinus non tenebatur sua impensa facere sed mercede locatoris, & ideo nulla est pugnantia. Hæc solutio diuinatiua est cum ne uerbum quidem præti faciat l. & ideo. Sed admittamus præse quãdam habere ueritatis spetiem quid tandem continet cõcillationis nulla est enim pugna. Nunc itaq; ex bono & equo uoluntates iurifconsultorum intueamur, quid enim aut de qua re loquitur l. Martinus, nonne cuius sit periculum casus & ruynæ, quis dubitat l. & ideo an contrarium dicit, & ne uerbũ quidem de periculo respectu liberationis. Sed loquitur de ampliacione temporis, ut scilicet, quando domus est combusta indulgeatur tempus ad reficiendã domum quod non negat l. Martinus. Imo in illo titulo laleo, ^a Idem decidit, ut arbitrio boni uiri definiatur tempus intra quod absolui possit. Sed dicit aliquis necdum satisfactum est, quia dum in l. & ideo promissori indulgetur tempus ad absoluendum ædificium nonne apparet suo sumptu, & sic periculo reficere, & respondeo nihil decidere legem, ut illa l. & ideo per hæc l. Martinus recipiat determinationem, ut is qui promisit ædificare propter expressum conventionem de complendo opere teneatur iterum facere, quia non dicitur impleta stipulatio quandiu aliquid ad consummationem rei desideratur. ^b Sed cuius sumptibus non decidit, & pro certo cõ non sit uerissimile aliquem suũ iactare ^c ego intelligo legem, & ideo ut adstringatur ad opus absoluendum, sed expensis stipulatoris integro ei tẽpore dato sicq; intelligitur l. Martinus. Quod si suis sumptibus dicas promissile absoluere, quid querimus cum ex conventionem legẽ acceperit negotium, ^d unde tũc oriatur maxima pugna.

^a L. filius ff. locati.

^b L. rei appellatio §. opere legato ff. de verb. significacione.

^c L. cum de indubito ff. de pbatio.

^d L. 1. §. si conueniat ff. de posth.

An num casus fortuitus liberaret aliquem ab obligatione, cui cunctationi ni fallor satisfieri rectissime potest. Nam siue simus in damnatione testatoris, ut quia grauauit heredem de theatro,^e aut studio aut balneo aut domo, illud est opus indiuiduum, quod non nisi ex extrema manu & consummatione perficitur. Ita quidem, ut parte facta nihil actū esse uideatur: quia in rebus indiuiduis, ut sunt facta, & solutio partis minime esse potest, & licet sua natura diuisionem recipiant, tamen nisi tota dentur in nullo est liberatio sequuta, & diuisio corrumpit stipulationem. g siue itaq; in stipulationibus simus, siue in legalibus partis præstatio nulla est, & ita loquitur l. & ideo quæ uult liberationem non esse consequutam parte facta & perempta, quia facta parte in nullo erat adimpleta obligatio sicque semper tenetur. Sed cuius sumptibus decidit l. Martius, scilicet domini nisi aliud actum sit. Et ideo in l. Martius cum operas locauerit ad domum ædificandam non erit liberatus parte ædificata & diruta, ut non teneatur præstare operas, sumptus tamen erunt domini. idem continetur in l. & ideo, sed quid si adiectum sit certum tempus, excusabitur quidem à mora propter contingentem casum: sicq; ei integrum duplicabitur. Ex his ergo aparet clarissime leges in nullo pugnare quinimo maxime conuenire, ut unius determinatio sit supplementum intellectus alterius. promptum est enim re-
medium leges^h legibus conciliari.

^e Dicta l. si is g. quidam ff. ad leg. falcidiam.

^f L. 4. ff. de ver. oblig.

^g L. stipulationes non diuiduntur ff. de ver. obli.

^h L. vnica de inoff. dotibus C.

F iiii

Ad L.

Ad L. Quod si ephesi

ff. de eo quod certo loco.

DOCTORES nostri plerumq; nullo adhibito delectu solent in sententias aliorum ire, relicta Juriscōsulti mente, & sepe eliciunt ex legibus, id de quo nunquam est cogitātū à nomothetis atque quod uerius est cōtrariū uolūt plerisque locis: quod nullo alio

modo contingit quam dum plus authoritatis & fidei aut tribunt uni aut alteri ex Doctōribus quam ueritati & Iuriscōsulto, cuius rei extat hic exemplum in l. quod si ephesi ff. de eo quod certo loco. Ad cuius rei explorandam ueritatem sciēdum est, in actionibus stricti iuris nihil à cōuētionē uenire: est enim nuda & simplex interpretatio quo fit ut id solum iure actionis ueniat, de quo palam & aperte actum est. Quādoq; tñ datur potestas b iudici ut suo officio seruienti arbitretur secundum naturam rei de qua actum est, & ex bono & equo statuendi, quæ res arbitraria c actio nuncupatur, non ut per hoc obligatio p̄cipalis extēdatur, sed d accidit huic actioni hoc seruicium officium, ut ea quæ in equitate posita uidentur ratione alicuius accessions quæ uel damnum auctore uel res infert statuat: uersatur e autem aut in excessu aut defectu aut uera quantitate obligationis tam ex parte auctoris, si sua interfit, quam ex parte rei si dānum ex aliqua circūstantia sentiat. Cum itaque Sczuola f diu lateq; disputasset & Caius g etiam de diminutione quantitatis uel augmento quæ in obligatione est deducta: Ita ut & lucri cessantis & damni emergentis ratio haberetur in persona eius qui solitus est lucrari. In eo loco tandem Ulpianus h suplet ad supra enumerata & sit supra discussum

a L. quicq; astrim-
gende ff. de uerb.
obli.

b L. 1. ff. de eo
quod certo loco.

c L. 1. ff. de eo
quod certo loco.

d Doctō, in di-
cta l. 1.

e L. 1. § nunc de
officio.

f Dicta l. 1.

g L. 4. ff. de eo
quod certo loco.

h L. q; si ephesi
ff. de eo.

discussum est quando loco non destinato solutio fieret, aut peteretur quomodo interesse veniat, Quod si ephesi petatur ubi destinata erat solutio, & respondet, quod si ephesi petatur, quia est locus in obligatione cōprehensus conquiescet officium iudicis, quia non interest alterius partis, dum conuentioni paretur: ergo inquit ipsa sola summa petetur, & non erit minuenda, neque augenda. Nam solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio: ⁱ Soluitur autem quod promissum est, & ut promissum est, & ubi promissum est: ergo accessoria nulla est equitas, quæ desideret, aut diminutionem quantitatis, aut augmentum, sic sola summa petetur, nisi inquit quod esset stipulatus. Dat ergo exceptionem à sua regula, quæ ut mihi uidetur, non rectè à nostris doctoribus discussa est, etenim puto hic ^k Vlpianum supplere ad ea, quæ Sczuola ^l supra disputauit, quia cū tria proposuisset mēbra, scilicet ueram quantitatem obligationis augmentum & diminutionem, & solum de duobus propositum habuisset de augmento, scilicet & diminutione Vlpianus de tertio discerit, ut quando quātitas suo loco soluitur sola petatur: & sic conquiescit officium iudicis. Deducta ergo in obligationem, certa sunt, & soluta suo sola exiguntur. Quid ergo dicit, nisi esset quid stipulatus: nonne quando interuenit stipulatio, certa res est, ^m etenim conquiescit officium iudicis, cum certum est quid sequi debeamus: ergo dum dicit hic glosa quod pœnam est stipulatus, nihil uidetur inferre, quia cum pœna certa sit, ⁿ illud iam non ueniet officio iudicis, sed iure actionis, quia pœna certa obligatione concepta est, & noli dicere accessoria uenire officio iudicis, quia hoc uerum est, quando stipulatio non est interposita, ut satis Africanus ^o probat infra nostro titulo. Ergo ea qua in stipulationem deducuntur quin uenire debeant, nulla dubietas est: sed hoc loco intendit monstrare, licet stipulatio interposita sit, quando officium iudicis locum ha-

ⁱ §. i. in fit. quib. mod. oblig. sol.

^k L. quod si ephesi.
^l L. §. si.

^m L. triticum. ff. de verb. oblig.

ⁿ §. si. in fit. de verb. oblig.

^o l. centum cap. p. ff. de eo quod certo.

beat, aut nō : quod satis apparet ex materiz connexionē & applicatione : nam hæc duæ dictiones (quod si) aduersantur enumeratis supra de habēda ratione, aut augmēti aut diminutionis, sed cum excipiat à sua regula : scilicet quando loco debito solutio fit, ut sola summa petatur. Quid uult innuere quādo ait, nisi qd esset stipulatus de nō dubio esset exceptio, ut cōuētionē facta debita præstari debeant. Ergo hæc uerba nisi quod esset stipulatus intelligo, ut stipulatus sit aliquid adiecta aliqua circumstantia quæ iudicis officio uenit explicanda, in quantum interfit, aut rei, aut actoris, ut puta promissisti frumētum alicuius regionis: aut uinum, aut oleum, sicq; de similibus. Nam uinum præstando etiam in quātitate promissa & loco, nisi sit eius qualitatis, quā in stipulatione promissit, index arbitrabitur quanti interfit actoris. Nam ut & nostri Legislatores asserunt, pinguior est ager in decliui quā in colle: & sic de similibus. Nam frumentum certa regione, aut fundo natum, aut facilius prodigitur, aut in tempus conseruatur, sicq; & in uino, & oleo, & alijs similibus. Nunc ad alia progrediamur, in quibus nostri Doctores diuinant, & pro suo arbitrio legibus necessitatem imponunt: uolunt enim in uersiculo, uel si temporis utilitas interuenerit omisissis duabus opinionibus, quæ & ab illis improbantur, ut utilitas temporis, consideretur ratione damni emergentis, non autem lucri cessantis: Nec tamen ideo esse arbitrariam dicunt. Sed si manifestis & apertis argumentis contrariam monstrauerimus, fatebuntur tandem ueritatem. Volunt itaque illi in uersiculo, uel si temporis utilitas interuenerit, non possit lucrum cessans uenire. Et ipsi regulam contrariam iuris dispositioni hæcenus firmam uoluerunt, ut utilitas temporis dicatur esse usura, sicq; inferunt cum usure in stri&ti iuris iudicijs non debeantur, nisi stipulatio expressa sit. ^a Fiet ergo ut commoditas

^a L. quamuis. C.
de usuris.

commoditas temporis non veniet in lucro cessante. Illiq; hunc errorem probare nituntur placito imperatoris Antonini, ^b ita constituentis, ut quoties indebitum datur, & post aliquod tempus repetitur, usurae, non debeantur: actione enim conditionis ea sola repetuntur, quae indebite soluta sunt: ^c Ergo inquit commoditas temporis usura est. Et si hoc concludant, inferam prudentiam usuram esse quae temporis tractu nobis acquiritur. Item fructus omnes annuos, & reliqua. quid enim non fert aetas? Dialectici hoc non admitterent, ut tractu temporis usurae crescant: Ergo temporis utilitas usura non est. Nam usura non dependet ex temporis utilitate, neque eius dici potest: sed eius qui stipulatus est. Itaque si creditor in bonae fidei contractibus grauetur, ratione temporis augetur quidem obligatio, non propter temporis substantiam: sed propter incommodum debiti. Et hoc iuribus probemus: etenim usura est, quod accedit sortis, ^d sed utilitas temporis non est accessorium sortis, imo est pars obligationis: ^e Ergo est impossibile utilitatem temporis usuram dici. Nonne haec paria sunt, aut minus tempore solvere, aut minus re: ^f tantum enim damni adfertur cui tardius soluitur, quam cui re. Quod si mihi fidem habere non uelis, audi Ulpianum Libro quarto ad edictum, nam dies solutionis sicuti summa pars est stipulationis. & Cum ergo utilitas temporis pars sit stipulationis? An usuram dicemus quae usure sunt quid extra sortem & obligationem, concludemus ergo utilitatem temporis arbitraria actione considerari non modo in damno emergente: sed etiam in lucro cessante: quod probo duobus fundamentis. Primo quia ratio diuersitatis reddi non potest quare lucrum cessans non consideretur in utilitate temporis sicuti in adiectione loci: ergo idem ius per omnia ^h statuetur, uerbi gratia si certis uindictis promiseris pecuniam solvere, & sic certo tempore, nonne plus mea

^b Dicta l. quauis.

^c L. i. ff. de conditio. indebi.

^d Doctores in rubri. ff. de usur.

^e L. i. §. aditiones. ff. de edendo.

^f §. plus. instit. de actio.

^g Dicta l. i. ff. §. aditiones. ff. de edendo.

^h L. illud ff. ad legem aquilia.

interest pecuniam non esse illo tempore solutam, aut saltem æque, quàm si alio loco quàm promisso ubi utilitas loci solum consideratur. Secundum argumentum est de l. quod si ephesi, ubi textus expresse dicit, utilitatem temporis venire ultra sortem principalem, ergo & lucri cessantis & damni emergentis, ut supra dixit Scauola, qui hanc adscripsit regulam^a & damni emergentis & lucri cessantis: cui subnectit Vlpianus utilitatē temporis, itaque cum lex non distinguit^b nec nos distinguimus, cum nullam legem inueniamus contrarium asserentem. Hoc tamen cum grano salis intelligo, ut & lucri cessantis & damni emergentis habeatur ratio quoties esset solitus illis nundinis lucrari. Et ne quis me putet alijs subscribere quasi intelligam de lucro intrinseco, ego intelligo & de extrinseco, quòd tamen ut dixi ex consuetudine solebat facere & lucrari, ergo tempus & locus rectè parificantur in lucro cessante, tam intrinseco, quam extrinseco & damno emergente. Ad extremum restat falso eos asserere actionem hanc non esse arbitrariam in qua lucrum cessans in utilitate temporis consideratur, ea ratione, quia adiectio loci utilitatem rei debendi continet, ut quia si alio loco quàm promisso petatur, quòd interest soluentis considerabitur, eò uerò in tempore interesse rei debendi considerari non potest: quia si uellet tempus elapsum allegare, suā allegaret moram, & sic interesse non potest esse rei, uerū miror cur tam ingeniose se loqui putent non perpenso Iurisconsulti responso, an quòd interest in actione arbitraria solius rei consideretur nō etiam ipsius actoris: Vlpianus in arbitraria actione asserit & rei & actoris, ^c quod interest considerari. Itaque non sequetur actionem non esse arbitrariam, licet interesse rei non consideretur, cum in disiunctis aliud sufficiat, ^d ad concludendū, sed & illis quod minimè iuridicum est condonemus, ut actio non sit arbitraria, nisi rei debendi intersit, & sine uerbis in utilitate temporis

non

^a L. 1. ff. de eo quod certo.

^b L. de pretio ff. de public. in iact.

^c L. 1. ff. de eo quod certo loco.

^d § Si plures inst. de hære. inst.

AD L. SI QVIS INIQVVM.

53

non venire interesse rei? quid si ante tempus ab eo pe-
tatur, quid si sua die noluerit recipere creditor? ex post
facto inquietet, quid si sua die deposuerit, cōsignauerit,
ergo arbitrariam dicemus actionem in utilitate tēporis,
nec obstat quod tituli inscriptio de loco solū loquatur,
quia satis est cōtineri in cōtextu, plerunq; enim euenit,
ut strictior latior ue sit rubrica nigro. f

e L. si scius §. se
quitur ff. de verb.
obligat.

f Doctores in ru
brica C. de rebus
creditit.

Ad l si quis iniquum.

§ Hæc pena ff. quod quisque iuris.

Venit plerūq; ut moti aliqua præsu-
pta, aut apparēti ratione aliud dijudi-
cemus quā quod est in rerū verita-
te. Exemplum exhibent nobis Docto-
res nostri hoc loco in l. 3. §. hæc pena
ff. quod quisq; iuris qui falsificantes
Iurisconsultum addendum g & detra-

g In 2. consis.
Codi.

hendum credunt, cum clarior luce meridiana sit, & cum
per se fulgeat ambiguum nō recipit. eorum itaq; opinio
hæc ut pœna huius edicti (quæ est, ut quod ipse in sua
persona iustum credidit & in aliena obseruet) non possit
obijci ab omnibus aduersus eum qui impetrauit ius ini-
quum, sed ab his solis contra quos impetrauit, licet nō-
dum usus sit aduersus omnes, sed solum aduersus aliquos
ex his contra quos impetrauit, unde dicunt ius esse uni-
uersaliter impetratum, h alias si aduersus unum, alij non
possent hanc edicti pœnam retorquere, ut scilicet eodē
iure ipse utatur, moti sunt hac ratione apparēti quidem
sed non vera: quia res inter alios acta alijs non nocet
alij & rectè sunt in contraria opinione, licet nō intelle-
xerint quare id verū esset, dum speciale uolunt esse hoc
loco, ut res inter alios acta alijs noceat & p fit. Sed neq;
speciale est. Imo regulare, neq; verum est rem esse inter
alios actam, ut alijs noceat. Hæc est itaq; ueritas ut non

h Omnes doct.
hic.

i Toto tit. C.
res iter alios acta.

debeamus generaliter impetrare ius aduersus omnes, ut possit quicuis in caput impetrantis retorquere, sed satis est, si uel cōtra unum impetrauerit, ut pena huius edicti teneatur, id est, ut omnes aduersus eū retorquere par ius possint, & hoc probat hic §. qui ait non modo licere ei qui laesus est par ius retorquere in eum qui ius iniquum impetrauit, sed ab omnibus qui quandoque experiātur, nam hoc uerbum experiātur ostendit manifeste impetrantem ab omnibus qui quandoq; experiri uoluerint conueniri: omnis a enim dictio signum est uniuersale. satis itaque constat Doctores labi qui suplent ad textum nostrum, ut ius uniuersale sit impetratum, cum hoc necesse non sit, sed sufficiat contra singularem hominem esse impetratum, ut parta sit omnibus agere uolentibus ansa quærimonij. Imò non modo præsentibus, sed & futuris hoc ius acquiritur, b id est, his qui postea inciderint in aliquem obligationem ei qui ius impetrauit iniquum: satis est enim ius iniquum rescripto contineri, id est, durum parti, ut possit retorqueri aduersus impetrantem, dummodo sit eiusdē qualitatis & naturæ: & dum alij dicunt esse speciale, hic ut res inter alios acta alijs proficit & noceat, falsum est pœnitus. Imo è conuerso non nocet alijs à contrahētibus: omnes enim hoc edicto contrahere uidentur. Nam dum aliquis ius iniquum impetrat aduersus aliquem, uidetur ex hac nostra rubrica non modo cum eo contrahere quem ledit, sed cum oibus hominibus, quia illud est naturale, ut quod obseruandū in factō alieno iudicas, & in tuo patiaris: pereque enim apud omnes homines obligationem parit, unde in Euāgelio dicitur, *Qua mensura mēsus fueris, eadem tibi remetietur.* Illud est ergo generale respiciēs personam delinquētē, non obligans solum contēplatione illius qui laesus est, quid est enim æquius quā ut patiatur legē quā tolerit, id est, impetrauerit: itaq; intelligo hūc uersiculum potestatem obijciendi paritatem iuris aduersus eum qui

a Bar. in l. cū Ros
populus C de sū-
ma tri. & si. car.

b L. nostra §. il-
liud hoc tit.

qui iniquum ius impetrauit, licet ab initio nō nisi cōtra unum impetrarit. Hac habita tamen distinctione, an sit unum negotium, id est, eiusdem naturæ cuius est impetratum ius: alias non haberet locum hæc rubrica, dum ait, quod quisq; iuris, nam si diuersum est non est idem: ergo si eiusdem naturæ & qualitatis sit, cuilibet liberū est agere aduersus eū qui illud impetrauit, & merito ne pessimi homines inuitentur ad has fabricandas deceptiones consocijs, coerceanturq; metu similitudinis pœnæ.

Ad l. tertiam §. si is pro quo. ff. Quod quisque iuris.

LEGUNT diuersis modis & intelligūt hunc §. nostrum, scilicet, ut principalis debitor impetrauerit exceptionem aut dillatoriam, aut peremptoriam, & utrunq; recte stare posse affirmāt. Ego alterū intellectu nō modo legibus sed æquitati ipsi repugnare assero, eosq; non esse adenus assequutos uim uerborū finaliū scilicet, & ideo mandati actionē nō habebis, itaq; impetrari peremptoriā exceptionē non posse in cōfesso facile erit, si nos fateamur, qd' potētissimū firmissimūq; est hoc in edicto, nihil scilicet impetrari posse contra ius & equitatem, ut Ulpianus supra dixit, c nemoq; id negare pōt, quod sit ut is qui attentauerit ius cōtra leges impetrare, non incidat in penā huius edicti. Quid enim obfuit conatus cū iniuria nullū habuerit effectum. Est autē contra leges impetrare, ut quis suo iure cadat in totū, immo aditus talibus patere, d nō debet, ut noster Imperator Cōstantinus rescribit, & dū huic obiectioni respōdent à principe dictū esse nulla lege in contrariū obstante manifeste iniquitatē profitentur: sicquidē ius & naturale, e & diuinum f & gentium & ciuile huic beneficio repugnat, quod defen-

c. l. a § si hoc iur.

d. L. quotiens C. de p̄cibus imper. offe.

e. L. ut vim ff. de insir. & iure.

f. Panor. in ca. r. de rescrip.

tionem alteri tollit, idemq; iuris est si rem alicui auferamus mediāte rescripto, quia res nostra siue factio nostra ad aliū transferri non potest, & rescriptum à principe emanans, ut quid fiat uel non fiat nulla lege obstante intelligi debet iuris positiui non naturalis iuris, quod iuris quod neque Imperator nedum Papa immutare potest. ^a Pessime itaq; loquuntur in pacto de non petendo, quia semel fideiussori acquisitum ^b ab eo tolli nō potest, nec obstat quòd dicunt tunc impetratum esse rescriptum cum fideiubebat, quod diuinitorium iniquumq; est. Restat ergo, ut dicamus hic esse impetratum dilatoriam, & non peremptoriam, siue temporis, siue cuiusuis alterius rei: Nec obstat Bartol. & accursij obiectio, qui volunt ut si uerū esset à principe dilatoria solum impetrata esset cum dillatoria sit ad tempus & modificata, adueniente sic tempore teneretur fideiussor, sicq; ei competere posset mandati actio. ^c Atqui hoc negat textus in fine, uerum enim uero commoueor maximè quomodo non animaduenterint hæc uerba, & ideo mandati actionē non habebis, referri ad secundū respōsum de fideiussore, ubi ne uerbum quidē de principalis rei impetratione, non ad hoc primum, ubi de reo principali loquitur: Dum itaque ait, & ideo mandati actionem non habebis intelligere debemus, ut statim subijciam. Commodius itaque erit si propter obscuritatem §. paraphrasim adscribā, & ne ab ignotis procedamus. Sciendum est hunc titulum loqui in talia ratione iuris, fingamus itaque speciem: Titius creditor, idemq; debitor impetrauit ne debitores sui possent se exceptione tueri non loquitur in pacto de non petendo. Quia & si obligatio ipso iure perempta non sit est: tamen inefficax ^d ope exceptionis. Non loquitur præterea in acceptilatione que eneruat & enecat ipso iure ^e obligationem sicque actionē. Nec item loquitur in solutione rei debite que perimit & funditus tollit obligationem ^f sic

apparet

^a Distal N. & ibi doct. & i. bene a Zenone. C. de quad præscrip.
^b L. si. ff. de pact,

^c L. si mandareo tibi ff. man. dati.

^d L. si vnus § pa ctis ne per. de ec. ff. de pact.

^e L. i. ff. de accepti.

^f §. inst. quib. mo dis col oblig.

apparet nō dari exceptionem peremptoriam: sed beneficio principis concedit solum dillatoriam. Nūc iste titius mutata qualitate: quia debitor à suis creditoribus convenitur quibus certa die debebat, sed nondum presens erat, queritur an possit exceptione se tueri quasi efferit quidem dies, sed nondum uenerit, respondet §. quod quisque iuris in alium statuerit eodem iure utatur: & hoc plurimum facit pro nobis supra in interpretatione uersiculi hæc pœna: quia hic res inter alios acta alijs prodest, non potest ergo se tueri aduersus suos creditores, sicuti neq; sui debitores aduersus se, & de hoc non est dubium. Sed emergebat difficultas an saltē titij fideiussor se tueri posset aduersus creditores huius titij, & negotium faciebat: quia principalis debitor, titius scilicet, in deterius reformare causam fideiussoris nō potest, & damnificabatur tamē fideiussor: quia plus soluere cogebatur quam se adstrinxisset: etenim ante tēpus cogitur soluere quo & plus solui dicitur, ^h uerūtamen hoc non obstante contrarium decidit hic §. qui ideo intelligi in peremptoria non potest: quia si iam peremptoria esset parata à modo sine noua obligatione fideiussor teneri non potest: atqui ut apparet tenetur, ergo de sola dillatoria intelligitur §. Sed queret aliquis quare fideiussor factō alieno tenetur, & certe hæc est ratio: quia fideiussio sit accessio principali obligationi, ^k & ut principalis, ita nec ipse dillatoria uti potest exceptione: uerū nondum satisfactū uidetur. Cum ut diximus non possit deterior conditio fieri fideiussoris per reum principale, & non obstante illa ratione accipiet iniuriam fideiussor, hanc scilicet, ut ante tēpus soluat si modo soluendo non sit titius, & hoc propter æquitatē naturalem quæ in hoc nostro & dicto uersatur, quæ oēs vincit & ligat. Vidimus tandem teneri fideiussorē ex iniqua impetratione principalis rei, & hoc in prima parte §. nostri: uideamus de secūda, quid si fideiussor ius iniquū impetrauit, ut puta,

g L. nouatione
C. de fideiussor.
h § fideiussores
in fi. de fideiussor.

i L. si. ff. de pact;

k § Fideiussoris
in fi. de fideiussor.

bi to in totum cadat: Superest nunc, ut Bartoli, Accursijq; obiectiōibus satisfaciamus, uolunt enim Vlpianum & auctorem hoc loco sibi repugnare quasi mora rei si noceat fideiussori huic legi contrarietur, & mora fideiussoris nō noceat principali, h qua i re maxime aberrant, cū utroq; in loco unum idemq; decidat Vlpianus. Nec obstat præterea Imperatoris Antonini i responsū quo dicimus fideiussorem non posse prius conueniri, quā reus principalis excutiatur, id enim uerum esse fatemur manente eodem statu obligationis. Sed hic mutatus erat, & quidē factō proprio, unde sibi non alijs nocere debet.

g L. mora. ff. de verbo oblig.

h I. ff. de eo qd certo loco.
L iure uostro C. de fideiussor.

¶ Ad L. Si ita legatū. ff. de cōd. & demōst.

CIO quā plurimos dicere solitos male se errare cū Bartolo, quā re recte loq; cū neotericis, & id maxime propter authoritatem & inueteratā approbationem. Ego autem & cum illis cōsentio duobus concurrentibus, uidelicet dum decidēdum in iudicijs nobis est, uel dum non suppetunt uera iurisconsultorum responsa quæ Bartoli opinionē infringant. Sed hoc loci nō modo clypeo iurisconsultorum utar uerū gladio proprio Bart. cōfodiam. Præterea mihi de ueritate disputandū est quæ oībus authoritatis antepōnēda est, quod si de præiudicio alicuius ageretur meæ inuiti prudētiz deficiendo à Bartolo, id est, cōmuni, periculosum putarē: at hic ueritas est lōge aliter quā crediderit Bart. alijq; nostri doctores: dicā ergo qd sentio libere uolūt illi falsā causā k nō uitare legatū. qua in parte nemo unquā dubitauit, q uel medio. criter norit. Caius enim hoc asserit, idq; Impator^l aperte docet, at hoc elici ex nra lege falsum nō mō est quinimo cōtrariū dicendū credo, & ne multus sim ansa erroris illis est Accu. in illis uerbis (& sane hæc cā est) adijciēs hęc interpretatiōnē & ideo licet causa nō subierit: tñ legatum

k L. demonstratio § ff. de cōdit. & demonstra.

l § si qs in noie inhit. de legat.

debetur. Verum Bartolus & alij minime inuestigant hoc ne verum esset, idque uellet iuriscultus an potius contrarium, etenim maximus moribus non modo in legali philosophia, sed in omnibus artibus inualuit, ut pedibus & manibus in sententiam aliorum incurramus non perpenso ueritatis libramine. Bartolus sequutus est Azonem, & Accursium Bart. & omnes fere: ego uero dum æquitatem uideo refragantem subsisto, inquiroque quam recte dixerint, & abiectis eorum opinionibus, cogito quid ex ueritate rerum elicere possim. Veritas est ergo hæc in nostra lege, ut falsa causa uiciet legatum: & hæc tria præeunto ad ueritatis examen. Voluntatem testatoris & demonstrationes & conditiones, & causas & modos in testamētis regere, ^a ut aperte testatur Ulpianus. imprimis itaque spectandum est, quid senserit testator, & quousque progressa sit liberalitas, nedum eius uoluntatem executioni mandare conamur, ex diametro contra uoluntatem faciamus. Secundo in legum interpretatione semper attendendū esse ad rationem legis, ^b quæ non modo factum præsens regulat, sed perpetua est ueluti trutina. Virescit ^c enim, & perpetuo loquitur. Est autem anima legis ratio, qua cessante cessare legem necesse est. At in nostro textu, hæc est ratio, ut conditio filiorum, id est, successio exequaretur, & pro equis portionibus succederent. Ergo si hoc querimus, ut scilicet æquales sint, & falsam causam dicamus, contrarium rationi dicemus. Nam dum uolumus falsa existēte causa legatum ualere in æqualiter succedent, ergo hic ueram causam fuisse oportet. Tertio Bartolusmet fateatur duplicem esse causam: aliā quæ cohereat legato, aliā quæ minime cohereat, quæ coheret legato si falsa sit. legatum infirmat. illa enim est, & impulsiva & finalis & ut philosophorum uerbo utar est sine qua, id est qua impulsus est testator ad ita disponendū alias non facturus & ita testator Imperator Antoninus ^d alia est quæ non coheret

^a L. in conditionibus ff. de cond. & demon.

^b L. quamuis ff. adigere ff. de iure patro.

^d L. i. C. de falsa ca. adiect.

heret legato, & illa non infirmit legatum cum immediate non respiciat liberalitatem testatoris & etiam sine qua testator erat donaturus. His sic præmissis dico textum nostrum hoc uelle, ut falsa causa uitiat legatū. Vnde aliter quàm Accursius illa uerba interpretor (& sanè hæc causa est) nam sine causa non erat testator aliquid daturus: & non abs te iurisconsultus bis repetit hoc uerbum causa, quasi uellet dicere hæc causa cum uera sit, nō mirum si legatum debeatur cū pater provide ægerit æqualiter filios instituendo: cauere enim debemus ne occasio discordie iter filios oriatur: e nulla autē maior esse potest quàm cū uni plusquam alteri relinquatur nisi forte causa subit legitima. Nec me mouet Caius f dū uult falsam causam non uitiare in eadem facti specie qua se defendunt doctores, licet lapsi sint non considerantes diuersitatem rerum & rationum. Nam aliter loquitur Caius aliter Vlpianus: & si me uel hac sola ratione tueri uellem, ni fallor, purgato cerebro satisfaceret leges non exemplis & adstringi, aut regulari, sed ratione: est itaque alia ratio in l. nostra, alia in l. demonstratio §. si. Prima de modo ex Pomponij h responso dum uult ualere legatum, licet falsa causa adiecta sit sumitur legatum sit in certa specie: ita etiam Caius loquitur qui fundum legari dicit sic speciem certā, quasi liberalitas sola uerfetur testatoris. Quod si in genere legetur, falsa demonstratio uitiat in eo in quo uera non reperitur. At in l. nostra Vlpianus ait in genere relictum esse, decem scilicet, nemo enim dicit speciem esse, ideoque non ualebit legatum in eo in quo falsa est causa, at si in totum sit falsa, causa cur ualebit legatum?

¶ Secunda ratio, est quàm non negabit Bartolus, quoties paterfamilias prouidet de re certa, hoc est de re speciali, tunc uidetur parum curare quæ sit causa an uera an falsa, quasi testator in omnem euentum uoluerit relinquere ex mera liberalitate, ad quando non spe-

H iij cialiter

d L. non solum
§ similiq. C. de
bonis que liberis
e Dicta l. demon-
stratio §. si. ff. de
cond. & demon.

f L. nemo iudex
C. de ienē. & in-
telloquitur oim
iudicis.
g L. quintus ff.
de auro & arg.
legato.

Ad l. petens C. de pactis

ALCIATVS a me commouit, ut & meū
hoc loci iudicium interponerem his
verbis. Quid enim obest auidolectori
varias apposuisse epulas: cū itaq; inter
se non cōstarent nri Doctores ipseq;
Alciatus fixo pede nihil hoc loco as-
serere ausus sit, post tātos uiros si qd

d Libro. 5 para-
dox. cap. 2.

dixero iudicabunt alij, non æquitati consonet, & bona
uenia dictum uelim nullam hic esse difficultatem si re-
cte uerba uim atq; potestatem legis perpendamus, quid
enim intendit hic Imperator, nonne ostendere quantum
pactum nudum possit adiunctum stipulationi: Nam ex
se pactum nudum, nihil producit ab exceptione, ut do-
cet Ulpianus, e tamē inquit textus noster, etsi nihil ex se
possit si adiungatur stipulationi præcedenti, uel subse-
quenti statim, est fomentum natururale propter consensu-
sum, quod est sufficiens ad consolidandā stipulationem,
quæ ut doli mali f exceptione non submoueatut causam
id est, consensum: uel etiam ex pacto nudo sufficientem
desiderat, unde ait secūdū se stipulationē recte ferri sen-
tentiā postulat ppter pactū neq; exceptione doli, quasi
nō subsit sufficiens causa, excludet. Præterea sciendū est
non abs re in textu dici statim interpositū: nā non firma
uel efficax potest manere stipulatio siue causa, g quæ nō
præsumerēt ex longo interuallo, & sicuti solemnitas sti-
pulationis continuum desiderat actū, h ita iussit neces-
se est continuo, id quod obligationis æquitatē fouet, i
quod de essentia firme obligatiōis est, unde dixit statim
sequi, uel quod & precedere debeat etiā statim intelligē-
dū est: alias cui se certo referat nō haberet stipulatio: &
sicuti diuersis horis nō possunt fieri testamentū paternū
& pupillares tabulæ, sed uno cōtextu, k ita & stipulatio
annexum habeat pactum nudum necesse est.

e L. iuriscientiā
§. sed est nulla ff.
de pactis.

f L. 2 §. circa ff. de
doli mali except.

g dicto §. circa:

h L. 1. §. 2. 4. ff. de
verbo obligatio.

i Arg. in ven-
ditionib. in dicta
l. si quis fundum
ff. de cōtrah. emp.
& vend.

k L. hæres patā
§. si. ff. de testamē-
tis & l. moribus §.
prius ff. de vulg.

Secundum

¶ Secundum stipulationem, ergo ferretur sententia, ut inquit textus, id est, sequitur ex stipulatione sententia. Nam & obligationem firmam continet, & ex ea actio sequitur: neque enim uoluit dicere ex pacto nudo oriri actionem cum non producat, sed ex stipulatione quae perpetuo producit: ex duobus itaque imperfectis ius nostrum firmam statuit: a cummulata enim iuuant, quae per se non profunt, hoc modo: nam ex pacto (quod semper nudum intelligitur nulla distinctio nota adiecta, b sic ex se nihil actionis habet, licet aequitatem naturalem contineat, ut testatur Ulpianus, c deinde ex stipulatione quae etsi falcata sit iuris solennitate, deficit tamen ei quod potētissimum est, scilicet aequitas, quae aduenit ex illo pacto nudo d sic fit, ut coniuncto simul compositum, simul perfectum construant: & efficax in iure huiusce rei forsam exemplum desiderabit aliquis, nec immerito, est enim satis arduum: dabitur tamen, & quia si de subsequenti pacto appareat quod longe difficilius est de praecedenti satis confingemus. Promittis, e mihi obseruare pacta quae sup dote restituenda interponemus, & alter respondet obseruaturum se: deinde incontinenti iste promissor dicit conuenio daturum tibi dotem statim, neque annum expectari uolo: est enim hoc impossibile producere actionem ne ex pacto actio oriatur: tamen quia stipulatio intervenit, & statim subsequutum est pactum, ex stipulatione oriatur actio, & secundum se ferretur sententia. Plura disputarem, sed satis infirmate sunt sententiae Doctorum, qui sese inuicem mordent & reprehendunt quantum possunt, ut quot capita tot sensus esse uideantur.]

a L. instrumenta
C de fid. instru.

b L. iuris gentium
§. quiniario ff. de
pact.

c L. i. ff. de pact.

d L. cum amplius
§. is natura debet
ff. de reg. iur.

e L. iuris gentium
§. ut puta ff. de pa
ctis.

Ad L.

Ad L. tertiam §. finali ff.

de iure fisci.

DIDIT nobis Calistratus hoc responsum, ut si quis thesaurum (id est conditam ab ignotis dominis tēpore vetustiore & rem mobilem) in loco sacro, aut religioso, aut publico, aut in monumentis inuenerit, ex diuorum fratrum constitutione mediā partem habeat inuētor, alia media pars fisco vendicetur, quod obtinebit & si in Caesaris possessione quis inuenerit, ut sic media pars inuētori alia fisco applicetur. protrahunt & imperatores nostri hanc constitutionem & ad locū vniuersitatis ueluti in theatro, stadio, & similibus Imperator Iustinianus in suis saltem approbatione, & auctoritatis impertitione, quā omnia sua facit institutionibus contrarium asserit, videlicet ut ei in totum concessus sit thesaurus qui in loco sacro, aut religioso fortuito casu inuenerit non aliter quā si in suo inuenisset, in quo naturalis æquitas versatur. Hanc plerique cupiūt dissoluere antinomiā, sed frigidius nihilq; aliud quā laterem lauant. Primi sic solouit in l. 3. §. finali fortuito non inuenit, unde mediam partem solum habet, in alio fortuito inuenit, & sic non pognant, sed neccasses. euasere alio enim respōso constructi omutescent: nam ut aiunt Imperatores, si quis alio modo inuenit quā casu & forte fortuna nedum mediam fiscus uendicabit, sed rem totam, ut puta colendo, aut arādo agrū non studio perquirendi, & sic Leo Imperator asseruit. itaq; in alienis siue in publicis siue religiosis, aut fiscalibus & sic de similibus casu non data opera aut sceleratis & puniendis sacrificijs inuenerit mediam consequetur, & non alias. Immo perderet ac puniretur alij longe aliter

L. 1. de thesau-
ris lib. 10. C.

g Dicta L. 1. libr.
10. C.

h L. 2. C. de vete-
ri iure enucleādo.
i § thesauros in-
str. de reū diuisi.

K dicta L. 1. libr.
10. C.

aliter cupiunt extirpare hanc discordiã, ut Adrianus sequutus sit naturalem æquitatẽ, Calistratus uerò civilem. Sed ipsi magis sibi blauduntur quàm scopum pertingãt, ex quo quæ civilis esse potest, ut quòd in nullius bonis est occupando consequi non debeam, aut quæ naturalis ut quod in loco alieno maximè religioso inuenio ad locum religiosum saltẽ pro media parte non reddeat? naturalis itaque ratio dicat, ut quod inuenio prope desperatum in meo mihi insolidum acquiratur. At quod in alieno & naturalis æquitas mihi & domino fundi assistit mihi quidem propter donum fortune domino quia solo pars cedit: quod attestari Triphonius uidetur uterq; ergo naturalem æquitã nulla civili cõtemplatione habita sequitur. Quid ergo an iura pugnant an se inuicem corrigant? absit, hoc enim nisi expressis uerbis fiat, neq; aliter sacerdos huius sacratissimæ philosophiæ admittet. res est inclinata, sed mecum iam quis æquitate certet & rationi sicuti æquum est obtẽperet. Nolo itaq; antequam quod sentio dicã, institutiones decerptas esse ex libris pandectarum & Codicis collectasq; ab his qui in luculenta cõsonantiã erexerunt pandectas & Codicẽ. Cũ itaq; ueluti ex multitudi- & uarietate respõsorũ principia hic selecta tradantur, ut potius trãscripta quã inuenta uideantur adiecta tamen methodo & cõpendio ex illis Pandectarum libris, nõne si de aliquo dubitemus ad fontem originẽq; referemus? quod si cõdonaueritis (est enim necesse hoc, si attestatis quas iam subscribemus rationes) euadat clara legum symbolisãtia, amicitia & fraternitas, ita ut in secundo libro elementorũ Iustiniani in Adriani Imperatoris concessione dicamus uersiculum (idemq; statuit si quis in sacro loco aut religioso fortuito casu inuenerit) adscribendum esse post illa uerba (dimidiũ domino soli concessit & dimidium inuentori) ante uersiculũ (& conuenienter) hoc modo Thesaurus, quos quis in loco suo inuenerit, Diuus Adrianus naturalem æquitatẽ sequutus ei concessit: qui eos

a L. is qui ff. de acq. rerum domino.

b In proœmio insitit.

c Aucten. si quis in aliquo .C. edendo.

qui eos inuenerit. At si quis in alieno loco non data ad hoc opera, sed fortuito inuenerit, dimidiū domino soli & dimidiū inuentori concessit, idemq; statuit si quis in sacro, aut religioso loco fortuito casu inuenerit & conueniēter si quis in Cæsaris loco inuenerit &c. Et ita esse legendū confirmo his sex argumētis, quibus nemo sanē mentis uel somniando resistere audebit.

¶ Primo exēplatū sequi exēplar necesse est, quod oēs proclamāt leges, unde Paulus quinto sentētiarū. ^d Quicūq; a fisco cōuenit, nō ex iudice & exēplo alicuius scripturæ, sed ex authentico conueniendus est ita ut contractus fides possit ostendi. Cæterum calumniosam scripturā uim in iudicio obtinere non conuenit. Videtis enim quemadmodum uocat exemplatum calumniosam scripturam deinde exemplar ex quo fides elicitur: eliciamus ergo ex pādētis & Codice fidē sunt: enim fontes & origines, sic uidebimus unū idēq; cōcludere minimeq; leges purgare.

¶ Secundo uideamus quis ordo seruetur in pandectis & Libris Codicis nonne post inuentionem factam in loco proprio sequitur inuentione facta in alieno: dehinc leo ^e subiicit idem dicendū in religioso fiscali & publico, & principis, sicq; si refert ad id quod in loco alieno inuētū est cui associabim⁹ Calistratū seruato eodē tenore. Ergo in exēplato idē ordiābimus quod i authēt. & originali.

¶ Tertio intueamur structurā uerborum eorumq; uim & potestātē, nōne hæc dictio (at si quis) aduersatur illi orationi (thesauros quos quis in loco suo) tū respectu sensus cū uerborū: debuit ergo hæc aduersatiua sequi immediate cōtrariā sibi nullo interposito, nā hæc dictio suus sua suū dñiū importat, & alienus aliena alienū dñij exēptionē.

¶ Quarto est ne uerisimile Imperatorē uelle corrigere ea q̄ prius elimauit, cū ne ullū uerbū qdē faciat: est enim hoc alienū a sua cōsuetudine: si qd enim corrigēdū duxerit, id apertis uerbis & cū iudicij summa deliberatione ac antiquitatis reprehensione, modestissima licet, facit.

d Cap. i. de fide instru.

e Dicta. l. i. de thesauris Libro, 10. C.

f Docto. in rub. de his q̄ sunt sui i vel lieni iuris.

¶ Quinto quis non dicet nostro more legendum, uel ex illa necessitate sensus & orationis, ubi ait & conuenienter in Cæsaris loco si quis inuenerit dimidium inuentoris esse, & dimidium Cæsaris, & tamen immediate loquutus erat de inuentione facta in loco alieno priuata. Sed quæ est conuenientia, aut affinitas inter priuatum Cæsaris locum? etenim in omnibus iuris articulis, ut plurimum ex Diametro pugnant: non ergo uoluit inducere consonantiam inter priuatum & fiscum, sed inter religiosum sacræmæ, & rem fisci, pari enim passu ambulant, ^a Ita enim solet notari, inserenda ergo erit clausula idemq; post eam quæ de priuato & alieno loquitur, ut sit consonantia inter locum religiosum & Cæsaris.

¶ Sexto decantant quotidie nostri omnes nomothete ordinem sensus & intellectus obseruandum esse magis quàm literæ, ^b oportet ergo asserere uitio scribentiũ, aut typographorum, ita inuersas esse clausulas & transpositas cū ex alijs legibus facilis sit intellectus: numo duce natura id nullo negotio p̄p̄det quibus uel mediocri iudicij. & quæritas enim hoc ipsa dicat. Hæc cū scripserim unus ex amicis Nauarus, nomine Hytero familiaris cui celare meas uigilias nunquam honestum duxi alio sensu & diuersissimo hunc §. intelligi existimabat, quem intellectum nuperime ædidi uir acuto ingenio, ut suo ordine: & quidem recto staret litera nihilq; esset inuertendum, & quod Imperator asserit, ut si in sacro, aut religioso quis inuenerit suũ sit ita accipiendum esse, ut de loco religioso & sacro priuati hominis intelligeremus. Nam inquit pleriq; hominũ priuatas habent capellas & sacella in quibus si quid inuenerint eorũ proprium erit. Sed hoc stare non posse quatuor fundamentis commonstrabo. Primo quia nemo sacras sibi res facere potest, ^c ut idem Imperator ait, ac quæ rite per Pontifices Deo dedicata sunt in nullius bonis sunt, ^d non ergo dicetur locus priuati. Sed admittamus iure ciuili unumquemque sibi locum religiosum

^a Toto tit. quod cuiusq; vniuersitas.

^b Bart. in l. r. ff. de vulg.

^e § sacre insti. de rerũ ditione.

^d § nullius insti. de rerũ di.

^c L. monumẽtũ ff. de religio & sctis funeriũ iũ c. l. r.

ligiosum facere mortuum inferendo, ^e an ex co-
 nitoriam reportabit? non certè: quia non modo de
 religioso textus loquitur, sed & de sacro: sacrum autem
 non est illatione mortui. Sed durius conuincam, quia
 Calistratus mentionem facit & de monumētis, quæ sit
 autem differentia inter monumentū & sepulchrum do-
 cet nos Florentinus ^f Libro 7. institutionum. monumen-
 tum generaliter res est memoriz causa in posterum pro-
 dita in quam si corpus uel relique inferantur fiet sepul-
 chrum, nam ut ait Vlpianus ^g Libro 10. ad ædictum se-
 pulchrum est ubi corpus ossaue hominis condita sunt.
 Si itaq; thesaurus in monumento sicq; loco adhuc pro-
 phano & ut græci aiunt κοινοτάειον inuentus sit commu-
 nis fisco & inuentori quare non erit si in loco religioso
 illatione mortui dum exemptum a nostro domino uide-
 tur licet usu destinato applicare possumus, nec enim eius
 loci alienatio amplius conceditur ubi locus illatione
 mortui sit religiosus, & si licet pontificum iura allegare
 hodie constat nulla loca dici posse aut religiosa aut sa-
 cra nisi sint rite per Pontifices consecrata: ^h unde non
 indistincte licet mortuum inferre, nam hodie huic rei
 locus est destinatus qui cymiterium ⁱ dormitoriū ue di-
 citur quo loci inuentus thesaurus ecclesiz applicatur. Et
 licet hodie concedatur priuatis oratorium habere etiam
 non dedicatum illud tamen neq; sacrum neque reli-
 giosum dici potest & ita decretales constituunt.

¶ Tertio quis restringet hunc nostrū §. ut loquatur in
 loco religioso & sacro priuati hominis? ullamne talem
 distinctionem in iure legimus? Cùm itaque nullo loco
 id inueniatur sed semper de publico loco intelligatur
 nunquam intelligendum duximus de priuato sicq; eorū
 opinio nulla est. Quarto res quæ inherent ^k religiosis
 aut que in locis religiosis iacent religiose sunt: cum itaq;
 hodie immo & antiquitus nulla sacella sint quin sacra
 dicantur, ^l sacre & res erūt quæ in eis sunt, unde ad pri-

^f Dist. 1. monu-
 mentum de reli-
 & sumptibus fu-
 nerum.

^g L. 1. ff. de reli-
 giosis & sumpt-
 fururum.

^h De cōsacratio-
 ne ecclesiæ uel al-
 taris toto tit.

ⁱ Toto tit. de se-
 pulturis.

^k L. que religio-
 sis ff. de rei vend-
 § si quis autem
 in iis de rerū diuī
 sione.

uatos usus transferri sine sacrilegij crimine minime poterunt est enim ut inquit Canon^a uel ex sacro prophano, uel sacrum ex prophano, uel sacra ex sacro auferre sacrilegiū: acquiri ergo dño i totū falsū est: nos itaq; mediā solū partē acquiri dicimus secundū iuriū dispositio nē, sic inuersio uersiculi necessaria est, ut supradiximus.

Ad l. cum non solum s.

flij. C. de bonis quæ liberis.

IDEO non defuturos mihi hostes hac in parte, quasi hæcenus quod solum impugnaturus sit in cōfesso, ne moque unquā dubitauerit, sed bona uenia dictum uelim non me rationē deficere aduersus inueteratas tricas eorū, & cum a parte mea pugnet ipsa æquitas, dicā libere quod sentio. Ad hæc usque tempora inualuit hæc opinio ut filius familias nō possit de bonis quorum usufructus patri queritur neque in ultima uolūtate neq; inter uiuos aliquomodo disponere, ut dominiū perdatur, aut quasi perdatur, idēq; uolūt Imperatorē nostrū asserere, cuius contrarium uerius puto. Cōstitutio talis est, filijs autem familias in ijs dūtaxat casibus in quibus usufructus apud parentes constitutus est donec parētes uiuunt nec de iisdem rebus testari permittimus, neque citra uoluntatē eorū quorū sunt in potestate ulla licentia eis concedenda dñium rei ad eos ptinentis alienare, uel hypothecæ titulo dare, uel pignori assignare, melius est enim coarctare iuueniles calores ne cupidini dediti tristem exitū sentiant, qui eos post dispersum expectat patrimoniū: cū enim (sicut dictū est) parētes alere eos secūdū leges & naturā cōpellātur, quare ad uēditionē rerū suarū prosilire desiderant? Videamus ergo hic imprimis quod dici solitū est in iure nostro animam legis

rationem

rationē esse iuxta quā exēpla dictaq; iuriscōsultorū depē-
 dent, quare interdicit alienationē rerū aduentitiarū nō-
 ne his duabus de causis, prima est cōrēplatione ipsius fi-
 lij, secūda favore patris: uideamus ergo an phibeatur te-
 stari ui rōnis ituito filij facte: est autē hęc, melius est enī
 coarctare iuueniles calores ne cupidini dediti tristē exie-
 tū sentiāt q̄ eos post dispersū patrimoniū expectat. Sed
 queso qd mortuis cōe cū patrimonio nōne mors oīa auf-
 fert, ^b & soluit: quod si dixeris titulū esse testamentū quo
 dominia rerū trāsferūtur, id quidē admitto, sed demum
 defuncto testatore, etenim ambulatoria est uoluntas te-
 statoris usq; ad extremū uitę spiritū: si itaq; cōualuerit,
 nullā potuit sibi imponere legē à qua recedere nō liceat
 Hęc itaq; ratio factiōnē testamēti nullomodo tollit im-
 mo expresse pmittit. Videamus de secūda quę patris est
 his uerbis cū enim (sicut dictū est) parentes alere eos se-
 cundū legē & naturā cōpelluntur: quare ad rerū suarum
 uēditionē p̄silire desiderāt: loquitur hic de alienatione
 inter uiuos, nēpe de uēditione, sed neq; sic cōcludo: in-
 telligo enim de omni alienatione, quę & hypotheccam,
 cōtinet nō repetit enim fieri nō posse elogiū, sed nō alie-
 nari poterit inter uiuos itaq; testari de proprietate quę
 ipsius est dūmodo patri ususfructus remaneat poterit: sic
 enim filius iure suo utetur & cōmuni humanitate quę p̄-
 mittitur in ultimo stilo de suis p̄ arbitrio disponere: ^d
 sic nulla iniuria patri infertur cū de iure suo nihil mi-
 nuatur. Sed obijciat aliquis subtilior, nonne & in aliena-
 tione inter uiuos, idē dicemus ut reseruato patri usufu-
 ctu, possit liberē sponere, cum unusquisq; sit arbiter &
 moderator rei suę: neminiq; ius suū sit auferendū, si in-
 cidi in laqueos, nisi euadere coner. Verū nō uides diuer-
 sissimā esse tōnē: etenim ad instar lapidis Sisyphæi est re-
 uolutio alimētōrū, ut sicut p̄ secūdū naturā tenet filios
 alere, ita & fili^o patrē, & itaq; si durate uita p̄ris, dū & ipsi
 filij supstitutes sūt, p̄prietatē alienarēt & ususfruct^o reliq;
 p̄ri minueret & laderet, ex quo & p̄ & filij ali deberēt.

^b In §. deinceps
in auten. de nup.

^c L. 4 ff. de ad-
mendis legatis.

^d L. 1. C. de sa-
crofan. ecclesiis.

^e L. in re mada-
ta C. mandari.

^f L. 2. ff. de his q̄
sunt sui uel alieni
iuris.

^g Toto titulo ff.
de liber agnosce-
dis iuncta l. an.
& si parentibus
ff. de inoff. ista.

a L. de pactis. C.

b Toto titu. de
militari testa. iñ.
sta l. si. C. de in-
off. testa.

c §. instir. de per
quas perso. no.
acquir.

d Argumento l.
nihil interest. ff.
de regulis iuris.

e L. 1. ff. de his
qui sunt sue vel
al. iuris.

f Cap. penul. &
si. extra de cōsti-
tutionibus.

g L. 1. ff. de testa-
mentis.

h L. in suis ff. de
liberis & posth.

i L. si. C. de col-
lacio.

k L. iurifgentiū
§. pacta conue. sta
ff. de pactis iñ. sta
l. contra iuris & l.
ius publicum. ff.
eodem.

Præterea occasio captandæ mortis^a patris daretur em-
ptori at mortuis filijs nihil tale cōtingere potest quia ut
iam dictum est mors omnia soluit. Volo sic firmato iam
in hostium copias excurramus, iure antiquo peculij cas-
trensium & quasi erat libera testanti facultas filios fami-
lias,^b aduentitij & profectitij minime: sed noua l. hoc cor-
rectum quod attinet ad aduentitium: profectitium enim
in suo robore durat. Nam patri in aduentitio solus usus-
fructus acquiritur, proprietatem ipsi filio^c de qua si in ex-
tremo spiritu disponere non possit quid quæso intro-
duxit lex Iustiniani? nam paria sunt nullum ius habere,
aut eo nullomodo uti posse: ^d abscedente enim omni
causa disponendi ius nullum est, ^e sed leges noui quid
introducunt, aut frustra fierent. ^f Verum dicit aliquis
oculatio patre mortuo libere disponere poterit non
autem durante vita, & hoc maxime quia factio testamē-
ti publici iuris est, ^g unde neque uoluntate patris elo-
gium potest filius condere: uideat ille quam subtiliter
loquatur, neque hac uulpinatione euadet: nā patre mor-
tuo non modo de aduentitijs, sed & de profectijs licet
disponere: quo fiet ut nihil noui induxerit lex quando
quidem iure antiquo licitum est puberi patri familias de
omni patrimonio disponere^h nulla facta distinctione.
Præterea dum uolunt nullomodo condere posse testa-
mentum ne uolente quidem patre: quia factio testamen-
ti publici iuris est, uellem ego intelligerent asserere me
omnino testari posse neque requiri patris uoluntatem
non magis quam in castrensibus uel quasi: in his enim
aduentitijs in quibus ei dominium iure conceditur ne-
minem superiorem recognoscit ex beneficio legis no-
nā: ⁱ Nec itaque eorum ratio satis ualida est neque in-
telligunt quare consensu patris testamenta fieri non
possint: neque enim ea de causa quia publici iuris sine
testamenta. Etenim quis dubitat solemnitates contractuum
publici iuris esse: ^k non prohibetur tamen filij uolente
patre

patre contrahere subsistemus, ergo ne hic? est itaq; hæc
 ueritas non posse ne uolente quidem patre filios testari:
 essent enim captatorix uolūtatē l & ex alieno depēde-
 rent arbitrio, m Etenim publicumue ius & solennitas im-
 pedit consensum patris in actibus filij; quinimo perpetuo
 desiderat, neq; in eo residet ius publicum, ut consensum
 prohibet, sedq; ex arbitrio alieno dependeant, & sic la-
 berius, n responsum de testamentorum solennitate lo-
 quitur. Audiamus & aliam rationem, quare testari pos-
 sit, nec lex prohibeat. Certum est enim nouo iure col-
 lationem non fieri, aduentitiorum sicuti, neq; castre-
 sium, o ita enim decidunt nostri Imperatores, ergo quid
 impediēt quominus testari possit, cum si finē spectemus
 nulli damnum adferat, etenim si nihil in alieno licet id
 facere, quod mihi prodest & domino non nocet cur non
 in nullo, p quod nemini obest & mihi utilitatem adfert
 maxime in ultima uoluntate cui omnia iura fauēt: q sed
 ne diu uagemur expressus est in hac re textus nostri Im-
 peratoris, r qui permittit testari in his quæ sacris suis cō-
 stitutionibus certis ex causis conscripsit, non minus quā
 in castrensibus elogium condebe. Concludo itaq; filium
 non posse inter uiuos alienare res in quibus pater habet
 usumfructum, nisi ipsemet pater consentiat, at in ultima
 uoluntate nulla habita ratione patris recte de proprietate
 disponit usufructu patri relicto. Nec obstant illa uerba
 donec parentes uiuunt, quia ad superiorem clausulam re-
 feruntur, scilicet ut donec uiuunt parētes usufructus sit
 eis acquisitus: neq; obstant hæc sequentia. Nec de iisdem
 rebus testari permittimus, quia hoc intelligi debet, ut
 possint scilicet præiudicium in usufructu patri adferri:
 Et sic intelligi debet paragraphus noster, & ita usus quo-
 tidianus nos docet.

l L. captatorias ff
 de hæred instit.
 m L. captatorie ff
 de legat. i.

n L. ff. de testa.

o L. si. C. de col-
 latio.

p L. i. §. si. ff. de
 aqua plu. arcenda
 q L. i. C. de sacro
 sanctis ecclesiis.
 r In §. in fine in
 tituta quibus nō
 est permis. sa. test.

Ad l. in ratione legis fal- cidia. §. quod vulgo. ff. ad legē falcidiam.

EMO hæctenus in hunc incidit locū qui tantam non inuenerit difficultatem, ut huius §. sensum haberi unquā posse negauerit, ergo si prolixiori sermone negotium examinemus boni æquique consulant lectores, Bartoli. hic est sensus legata relicta in

secundis tabulis contribuūtur cum legis relicta in tabulis patris. Vt sciamus an omnia legata excedāt dodrantem duarum hæreditatum. Nam in tabulis patris & filij una seruatür falcidia sicuti si esset una hæreditas unumq; testamētum. Vnde eueniet, ut si hæreditas filij & sic substitutus sit plus grauatus quàm in dodrante, immo legis sit exhausta hæreditas, non detrahat quartam ex illa portione, id est filij hæreditate, quia cōtribuere debet cū hæreditate patris quæ non tā est grauata ex qua quartā sibi retinere potest. idē dicendū est e contrario, ut si patris hæreditas sit plurimū grauata & excidat dodrantem cōtribuatür cū pupillari quæ minus est grauata. Et in cōputatione quātitatū hæreditatū & patris & filij solā mortē attēdimus ipsius testatoris patris scilicet non pupilli, unde si quātitas sit aucta nō proderit legatarijs & per cōtrariū si sit minuta nō nocebit, nō aliter quā si esset unū testamētū & una hæreditas. Paulus de Castro hunc Bart. intellectum uidetur omnino infirmare, ut nō fiat contributio hæreditatū ullo modo, sed solū legatorū in utrisq; tabulis relictorū: & ait Paulus nostra excedebāt dodrantē id est si cōsideras legata relicta ab instituto filio nō excedūt dodrantē hæreditatis paternæ. Itē si cōsideres legata relicta a substituto pupillariter non excedunt pupillaris hæreditatis

AD L. IN RATIONE LEGIS FALCIDIAE
 hæreditatis dodrantem: sed si simul legata iungas tā pa-
 tris quam filij excedunt bene, aut hæreditatē patris, aut
 hæreditatem filij. Et subiicit idem Paulus castrensis, du-
 bium faciebat, quia cum filius institutus post aditam hæ-
 reditatem nō soluisset legata relicta in patris tabulis, iam
 debitor mortuo puppillo a substituto ut xs alienum de-
 bentur, quod si ita est non detrahetur falcidia quasi le-
 gata sint, quia ut xs alienum computabuntur. At que a
 substituto relicta sunt non est dubium quin falcidiam
 patiantur, quia nō sunt ut xs alienū, sed ut legata debita
 & ex sua persona, id est substituti & hoc modo fingit, ca-
 sum. Testator habebat in bonis quadringenta a filio in-
 stituto legauit ducenta & huic filio impuberi substituit
 titium ab eoq; legauit alia ducenta, si substitutio locum
 haberet, & sic nulla per se excedebant dodrantem, sed si-
 mul iuncta bene dodrantem superant, immo totam pa-
 ternam hæreditatem exhauriūt: nūc pupillus adiuit hæ-
 reditatem, & sic tenetur ad legata, quæ si soluisset non
 detraxisset falcidiam, quia non excedebant dodrantem,
 at non soluit, sed mortuus est ante solutionem horum
 legatorum. Nunc fit substituto locus, & ijs expupillari
 ad hæreditatem. *Quæritur iam an ut xs alienum inte-
 graliter soluere debeat cum filius integre soluere de-
 buerit & respondet. Et si uideantur debita ut xs alienum,
 debent tamen contribui non alias quam si in uno testa-
 mento, aliqua pure, aliqua sub conditione relinqueren-
 tur nam etsi pure integraliter solui debeant, quando in
 uno testamento relinquantur apposita tamen solita cau-
 tione^a defalcari debent adueniente conditione: ita
 etiam hic quia relicta in secundis tabulis quodammo-
 do relicta uidentur sub conditione si filius impubes mo-
 riarur, unde licet filius legata a se debeat integre si ad-
 uenerit locus substitutiōi quasi esset interposita cautio,
 contributio fiet & locum habebit in omnibus falcidia, &
 ut ait Paulus, principium §. hoc dicit usq; ad uersiculum*

^a L. 1 §. interdū
 ff. ad l. falcidiam.

(secundum quod) iuncto sine §. Deinde ait idē Paulus in uersiculo, secūdū, quod intelligi ut si fiat diminutio hæreditatis, ut quia perijt chasmate forte ī dimidia parte, ut nihil recipiat substitutus. Immo inqt de suo soluet quod deest legatarijs, aut si ecōuerso aucta sit, possit habere lōge plus quarta portione hæreditatis. Sed bona uenia dictum uelim non intellexisse hætenus hunc §. qui si ad amulsim examinetur, nullum uerbum facit de diminutione quantitatis habita ratione mortis patris, penitusq; diuināt hac in parte nostri doctores, quod si admittā hoc in se uerum esse,^a tamen nihil ad rē præsentem. Sic itaq; intelligo, quod uulgo dicitur, in tabulis p̄ris & filij unā falcidiam seruari, quā potestatem habeat, id est, quomodo intelligi hoc, ut aiunt brocardicum debet. Nam si dixerimus legata esse: & in testamento patris & in substitutione quæ legata excedant dodrantem, nōne singuli hæredes detrahent quartam? Ergo non est una falcidia p̄ris, & filij, & respondet si fingamus filium institutum, & ab eo legata relicta, eumq; post aditā hæreditatem mortuū, ex quo iam legata omnino debita sunt adita hæreditate, nunc si constituamus regulam, ut una falcidia locum habeat, & in patris & filij tabulis necesse est nos unam falcidiam detrahere, quod tamen non fiet, quia cum, ut æs alienum debeantur hæc legata non uidebitur locum habere falcidia, tunc enim locum habet falcidia, quando æs alienum detractum est,^b Respondet itaq; Iurisconsultus immo contribuātur hæc legata cum legatis relictis in secundis tabulis, ut ex illis simul iunctis appareat quomodo falcidia locum habeat, deinde subiicit: Ita sit ut legata coniungantur: sed si tu dicis detrahi ex testamēto patris quartam & ex testamento filij aliam quartam, iam uera non erit uulgaris regula, respondet immo debet fieri cōtributio legatorum, ut detractio fiat, uel ex paterno testamento uel ex filij. Sed obstat iterum si dicamus detrahi ex paterno, euenire potest, ut nihil ex paterna hæredita-

^a §. quantitas in-
str. de l. falcidia.

^b §. cum autem
ratio legis inst. de
l. falcidia.

te substitutus habeat, quòd si dicamus ex pupillari hæreditate soluenda legata, longè plus quarta paternæ hæreditatis retinebit. Immo forte totâ, quia sufficere poterit hæreditas pupillaris, ut subiicit. Quod si non sufficiat, quia ynam detrahimus falcidiâ, supplebitur ex hereditate paterna: Et quin ita debeat intelligi, subiicit quomodo dicis unam falcidiam seruari in patris portione habita ratione legatorum relictorum in secundis tabulis, uel e contrario respondet, nec ad rem pertinet, quasi cõtributione legatorum facta si excedant totam hæreditatem patris, uel totum hæreditatem filij, quia legata in secundis tabulis uidentur legata sub conditione, quasi si esset unũ testamentum, debentur. Sic itaq; subiecta paraphrasi nunc examinemus singula membra. Vulgo dicitur unam falcidiam seruari in tabulis patris & filij. quomodo hæ intelligi debet vulgaris clausula, & ait: Quamuis enim substitutus quæ à pupillo relicta sunt, cum filius hæres extiterit, ut res alienum quodlibet, id est debeat legata, ut debetur aliud omne res alienum: & ad hæc declaranda sciendum est imprimis quare iurisconsultus Papinianus constituit legata relicta à filio. Secundo quare dixit filiũ hæredem extitisse: Tertio cur dixit esse res alienum, & ut res alienũ à substituto deberi. Et quod attinet ad primũ, scilicet relicta esse legata à filio, hoc ideo asserit, ut ostendat locum potuisse habere falcidiam in duabus hæreditatibus, id est in patris hæreditate, & in filij: quia etiã à substituto legata relicta sunt. Nam hic agitur in cõcursu duarum hæreditatum patris & filij, quomodo falcidia locum habeat: itaq; si cõstitutus non fuisse locum substitutioni, frustra hic agimus de falcidix ratione, quòd attinet ad propositam quæstionem. Secundum est, quare, dixit cum filius hæres extiterit: Nonne idem dicendum si nõ fuisset hæres. id est non adijisset hæreditatem? certè non uidetur, quia non adita hæreditate, omnia corrumpuntur quæ in testamento sunt: debentur tamen à substituto, quia relicta ab facto testat.

^a L. cum pater §. ab instituto ff. de delegatis. 1.

instituto censentur repetita ^a à substituto: & ideo quando dicimus relicta in testamento non adita hæreditate corrumpunt, uerum est nisi sit quis substitutus. Quare ergo dixit eum filius hæres extiterit, & certè propter uerba sequentia, scilicet ut æs alienum debeat. Nam si non adisset hæreditatem, non ut æs alienum deberentur, quia ab ipso substituto deberi uiderentur: & sic non ut æs alienum. ¶ Tertio quare ita dixit, ut ex alienum debentur, & sanè ut oriretur dubium, quod statim immediate decidit. Nam si legata ab instituto post aditam hæreditatem mortuo soluta non sint, & sic ut æs alienum debeantur, in illis falcidia locum non habebit: quia falcidia intelligitur deducto omni ære alieno: ^b si ergo est æs alienum quæstio uulgaris cessabit, quia quærimus an patris & filij sit una falcidia. Nam si in bonis patris nihil est nisi æs alienum, nulla erit falcidia: Et si substitutus sit grauatus, portio instituti non uidetur grauata, quia legata a substituto non debentur ab instituto: ^c subiicit tamen, & si uideantur legata ab instituto, & post aditam hæreditatem eo mortuo ut æs alienum deberi a substituto, fiet tamen contributio eorum cum legatis secundarum tabularum: & sic ad naturam legatorum redibunt, ut simul confuse unam constituent falcidiam, quasi ex uno testamento & hæreditate dependeant. Deinde subiicit: quo fiet ut secundum hanc regulam, scilicet contributionis legatorum aliquando substitutus aut partem solum aut nihil ex hæreditate patris consequatur, quando scilicet legata & in patris tabulis & in filij ex sola hæreditate patris soluantur, aut aliquando ut plus quarta parte ex hæreditate testatoris immo tota consequatur, quando scilicet ex pupilli hæreditate omnia legata contributa soluantur. Et hunc uersiculum, secundum quod, non intelligunt nostri doctores, dum uolunt referre ad diminutionem quantitatis uel augmentum, habita ratione mortis testatoris. Quid enim uerba illa secundum quod important: Nonne se superiori

riori

^b L. quæ fundum §. ad L. falcidi.

^c L. quoties C. de lega.

AD L. IN RATIONE LEGIS FALCIDIAE
 riori & proximæ orationi coniunguntur quæ oratio dixit
 contribuenda legata: & quare hoc? num ut una falcidia
 ex tabulis patris & filij deduceretur? Eo ergo retêto the-
 mate, uideamus quid innat, de quoue dobitet uersicu-
 lus iste secundū quod, & certè hoc uult, agimus hic quo-
 modo una falcidia deduci debet ex patris & filij tabulis:
 quod non eueniet, si legata debita in tabulis patris ex
 paterna hæreditate sola soluantur: quia & tunc falcidia
 una esset in hæreditate patris: neque eueniet, si legata
 debita ex solis tabulis pupillaribus ex sola hæreditate
 pupilli soluantur: iam enim duæ essent falcidia, una pa-
 tris tabularum, alia filij. Quocirca contributio fuit fa-
 cienda, quasi ex uno testamento debita. Sed quid iua-
 ret, contributionem legatorum factam fuisse, si nos duas
 hæreditates consideremus in detrahenda falcidia, ut sci-
 licet quartam ex patris hæreditate retineamus, & quar-
 tam ex filij? Cui obiectioni respondet hic Papininus, at-
 que frustra dixissemus contributionē esse faciendam, nisi
 si per consequens admittamus confuse hæc legata solui
 debere, habita ratiōe singularum hæreditatum: quinimo
 ex paterna hæreditate integra soluantur, aut integra ex
 hæreditate filij. Secundum quod euenire potest ut ne
 substitutus quicquam retineat paternæ hæreditatis, cum
 de ea saludiam detrahere non debemus, quasi sit una hæ-
 reditas separata: nam tunc una falcidia nō esset ex patris
 & filij testamento, sed duæ: & secundum hoc, id est regu-
 lam positā cōfusionis legatorū, euenire potest ut substi-
 tutus plus lōge habeat quarta paternæ hæreditatis, immo
 totā quādo scilicet oīa legata cōtributa soluuntur ex sola
 pupillari hæreditate. Et quī ita sit ut debeāt solui tota le-
 gata aut ex p̄na hæreditate aut ex pupilli, patet ex uersicu-
 culo sequēti. Quid ergo si nō sufficiat pupilli hæreditas
 legatis? ergo confusa legata ex sola pupillari hæreditate
 solui potuerūt. Et rīdet superiori clausulæ, ubi dixit, ut
 p̄ lōge quarta p̄nc h̄rditatis apud substitutū pueniat
 Deinde

Deinde addit, cum patris suffecissent, scilicet si ex ea solvere legata uoluisset substitutus, licet eis solutis nihil retinisset ex paterna hereditate, ut supra dixit. Et respondet ex alia portione quæ durat apud heredem substitutum, supplendum erit ad legata. Nec negotium uocis faciat illa dictio ex suo quadrante, quia intelligi debet ex hereditate paterna. Nam, ut patet ex uersiculo superiori, legata omnia soluta erant ex hereditate filij, quæ non sufficiebat: ergo ex hereditate patris supplendum erit: ideoque ait de suo, id est de hereditate quæ apud eum permansit, cum ex alia soluisset legata. Ideoque pater legauit de suo patrimonio, id est substitutione, quasi diceret, siue constituamus legata soluta de hereditate filij, & sic non sufficere, supplebit ex paterna, & econuerso. Verum quia hoc impossibile uidetur & iuri contrarium, ut scilicet tota hereditas filij legatis exhauriatur, quinimo & ultra vires sit grauatus, huic cunctationi respondet his uerbis: Nec ad rem pertinet, id est non officit, neque obstat quod ex nullo testamento, id est aliquo præstatur ultra vires patrimonij, ut hic dum suppletur ultra vires hereditatis filij uel patris, cum in hac parte iuris, id est in quaestione proposita, ut una falcidia in testamento patris & filij obseruetur, & legata quæ secundis tabulis relinquuntur quasi imprimis sub conditione relicta intelliguntur: nam utitur hic nota improprietatis, quia uerè non sunt sub conditione scilicet extrinseca, sed bene sub intrinseca, si pupillus decesserit: quæ tamen non facit conditionem, quasi dicat, & si faciamus mentionem duarum hereditatum, item & duorum testamentorum, una tamen ratio est legis falcidix, non secus quam si esset unum testamentum, unaque hereditas. Vnde uera est uulgi regula, quæ in apicibus iuris consistit, ut scilicet duæ hereditates una, & duo testamenta unum uidentur, ratione & uic contributionis. Dum itaque dicit unam falcidiam seruari in patris & filij tabulis, quid intelligit: an ut falcidia detra-

a L. conditiones extrinsecus ff. de cõd. & demonstr.

a

solam ex vna parte, aut ex toto asse coniuncto? Nam si dicamus unam detrahi falcidiam ex duobus testamentis, videbitur solum ratione unius testamenti deberi, non alterius: intelligendum est tamen respectu duarum hereditatum, non quidem ut ex singulis separatim detrahatur, sed ex una portione, respectu tamen & alterius: dummodo sufficiat: de quo in sequenti §. dicemus. Immorarer circa obiectiones, sed satis Doctores faciunt, exceptis paucis locis, de quibus, si Deus dederit, fusius aliquando disputabimus.

Ad L. in ratione

§. si filio suo ff. ad L.

Falcid.

ARTOLVS & Paulus dicunt non esse difficiliorem §. in toto corpore iuris, & si non contineat amplio- rem materiam: Ego tamen existimo explanatu facilem. Sic imprimis sciendum est tres esse partes huius §. & ita sigillatim legendum esse, quarum prima has habebit præmissiones, iurisconsultum, scilicet Papinianum semper disputare quàm potestatem habeat illud vulgare, in tabulis patris & filij vnâ seruari falcidiam, vidimus namq; in §. quod vulgo quid esset statuendum quando instituto filio unum substitutum adscriptimus. Nunc restat tractare quid iuris sit, si duos pater adscripserit: & an idem dicemus quod in superiori respõsõ, ut confusis legatis instituti & substituti vnâ falcidiam ex hereditate patris & filij detrahant, & si illa non sufficiat an ex alia suppleatur, & ait, si filio suo duos substituerit, & alterius, id est, unius substitutionũ portionem one-
L rauerit

rauerit, quod onus dodrante suæ partis continet, tractari solet, id est quæri, an ex persona sua, id est ut substitutus falcidiam possit inducere, id est detrahere & deducere, quam falcidiam non haberet pupillus uel unus pupilli substitutus, quia scilicet si esset institutus in uniuersa hæreditate, falcidia locum non haberet, nec legata dodrantem hæreditatis excederent: sed cū diuisa sit in partes, legata bene unam portionē excedunt, uel si unus pupillo substitutus esset, nec ad dodrantem quidem accederent legata, sed cum duo sint substituti, unius portio adeo grauata est ut excedat nō modo dodrantē eius partis, sed totā, unde fit ut maxima oriatur dubitatio consequens prioribus. Nā facile quis dixerit cōsequēter prioribus, id est ex idēitate rationis, quæ de patrimonij ratione dicta est. Sed quæ sunt illa quæ dicta sunt? Accursius hic dubitādo duas adijcit idē interpretationes, quæ nullius sunt momenti, uel ex eo solo quia superiorem §. nō intellexit: Ideoq; hæc est ueritas, ut de patrimonij ratione dixerimus, quando legata relicta sunt in primis tabulis, id est ab instituto, item & in secundis, id est a substituto, illa simul coniungi & confundi debeāt, ut una falcidia detrahatur, ex ambabus tabulis, id est ut soluantur ex sola patris hæreditate, uel ex hæreditate solius pupilli quia unitæ sunt. Quid si illa quæ in solutionē legatorum elargitur nō sufficiat, ex alia hæreditate suppleatur, non obstāte regula ut nō possit patrimonium plus grauari quā in eo sit. Sed ratio est in contrarium regulæ uulgaris, quia scilicet utraq; unā fingimus tabulā, ut supra abūde dictū est. Quod si ita est, cōsequenter hic idē dicemus fortiori ratione: Nā si ex diuersis tabulis & hēditatibus faciamus suppletionē ad aliā quæ exhausta est, & nō sufficit legatis, quare in hoc nostro exēplo cū sit eadē hæreditas, idē nō faciamus, licet in duas portiones dispersa sit? & si una sit onerata ultra dodrantē portio, itēgra tamē legata præstābuntur, & cōtributio fiet, cū portione alterius qui gra-

natus nō est, sicuti in superiori §. Respōdet tamē hic nō esse falcidiz locū, id est si nos attendamus quod supra diximus, non detrahatur falcidia, licet legata excedant suā portionem. Sed alterū substitutum conueniet in id quod ultra vires portionis suæ est, ueritas in cōtrarjū tamē est, ut statim subiicit his uerbis: Sed uerior est diuersa sentētia perinde huic quartam relinquendā existimantium, id est substitutus cuius pars erat adeo onerata, ut dodrans imo tota patrimonij portio legatis exhausta erat quartā relinquēdam, id est detrahet falcidiā non habita ratione portionis nō oneratz sui con substituti, atque si ita patet hāres extitisset, id est quēadmodū si fingeremus nō esse substitutus sed institutus: Nam tunc est aperta decisio, ut unusquisque ex sua portione falcidiā detrahat, nō habita ratione consocij, id est cohæredis: & ita Caius decidit

Sed quomodō sint dubium hic in his duobus substitutis, attenda regula institutorum? Et certē sic, propter ea quæ de patrimonij ratione supra dicta fuere: licet longē secus hic sit, quia etsi duæ sint hæreditates, patris & filij, in una tamen persona sunt unitæ: ac hic econuerso, quia una hæreditas in plures personas diuisa est: unde eleganter Papinianus rationem subnectit his uerbis: Ut enim opes patris & contributio legatorum inde capiunt & formam & originem, ita plures substituti subducta persona pupilli, reuocandi sunt ad intellectum institutionis: quasi diceret, patris hæreditas unita in persona substituti, filio unitur in una persona: unde fit contributio legatorum: econuerso dicere debemus, quando duo sunt substituti, quia illi subducta prima persona instituti reuocandi sunt ad intellectum institutionis, id est haberi debent quasi instituti essent ab initio, non autem substituti. Et est uerus intellectus huiusce uersiculi. Maxima itaque differentia est an duæ hæreditates in unam personam deuoluantur, sicq; ex ambabus coniunctis aliquid cōmodi consequi possit, An uero una hæreditas in

L. in singulis
ad l. falcid.

plures personas diuidatur, & unius portio ita sit onerata, ut nihil honoris consequatur, cū heredis institutio hoc non patiatur.

Ad L. in ratione legis falcidie verfic. Quid tamen, ff. ad leg. Falcid.

VERBA huius responsi adeo implicata sunt, vt non sensum modo sed ne uerbis quidem tenus intelligere possimus. Difficultas tamen ea nos non reiiciet quin quod sentimus apertissimis uerbis illustremus. Durat itaq; Papinianus in eadem facti specie, quā proximo §. decidit, uidelicet quando duo sunt substituti, an debeat fieri confusio portionū: in hoc tamen differre, quia in superiori loquebatur quādo vnus ex substitutis ex propria persona erat grauatus legatis: nunc uerò quando alter ex substitutis grauatus est ex persona instituti mortui qui legata non soluit. Vnde deoriebatur difficultas ratione illius vulgaris regulæ, quæ est, vt legata relicta ab instituto, quæ præmoriens non soluit, à substituto præstari debeant contributione facta, secundum quā eueniebat, ut substituti cogentur omnia conferre & cōiungere, ut legata relicta ab instituto soluerentur. Sed his non obstantibus decidit cōtra Papinianus. Quid tamen dicemus de altero substituto: id est, fingamus duos esse substitutos, & vnum grauatum esse ex sua persona, alterum non esse grauatum, sed ex persona instituti qui legata nondum soluit, & aliquid ultra dodrantem sit, id est, legata relicta ab instituto excedant portionē substituti nō grauati ex sua persona.

Quærit

Quærit an in oibus, id est, in duobus sermonibus habe-
 bit locum falcidia, quasi dicat, an quia non ex sua perso-
 na, sed ex persona pupilli est oneratus, fiet confusio dua-
 rum partium, ut possit quartam habere: & respōdet quar-
 tam ex portione sua habiturum, licet sit ex persona insti-
 tuti grauata: Et illa uerba neq; idem patitur instituti cō-
 paratio interpretantur per uerba sequentia: Rursus si ne-
 gemus, id est, si dicamus non esse recurrendum ad com-
 parationem instituti, ueluti si dicamus non oportere cō-
 siderari onera instituti unita in persona substituti, ut pos-
 sit confusione facta falcidiam detrahere ex duabus parti-
 bus & sic ex tota hæreditate, aliud aperte quã quod uul-
 go probatum est respondebimus, id est regula erit falsa,
 qua uolumus confusionem fieri oneris instituti & substi-
 tuti, quia negamus ex portione consubstituti suppleri ut
 omnia legata soluantur, Vnde subiicit iuriscōsultus: itaq;
 uarietas existet, ut is qui proprio nomine oneratus est
 ueluti institutus quartam desideret. Et de hoc uidimus, in
 decisione superioris §. Sed quid dicemus & altero qui
 non ex propria persona est oneratus? Nonne debet fieri
 confusio portionum patrimonij, ut integra soluantur le-
 gata? Et respondet, alter autem qui non est oneratus ut
 substitutus, id est ex propria persona licet portio eius
 largiatur, hoc est quamuis media pars hæreditatis sit sola
 uendo legata integra relicta ab instituto, tamen non con-
 uenietur in solidum, sed quartam deducet non obstante
 confusione calculi, quasi dicat etsi debeantur legata ex
 persona instituti, uideaturq; fieri debere confusio, tamen
 non fiet, non magis quã in superiori exemplo.

L. iij Ad uersic.

Ad versic. huic conse-
quens. L. In ratione. ff. ad
L. Falcid.

a L. i. ff. si cui plus
quàm per L. falcid.

VLPIANVS huiusce versiculi ra-
tionem reddit, dum vult stipulationē
interpositam non modo ipsi qui sti-
pulatur id est instituto, sed & substi-
tuto prodesse. Quoniam ea recte Pa-
pinianus subijcit hunc versiculū cō-
sequentiue alijs, ut si pupillo de falci-
dia cautum fuerit, id est, stipulatione interposita cautum
sit pupillo, ut si ex post facto appareat plus esse in legatis
quàm dodrans patiatur, fiat rescisio eius quod excedit:
quæ stipulatio non modo prodest ipsi pupillo, sed substitu-
tis, committiturq; omnibus substitutis, id est: prodest vis-
delicet in ea quantitate quàm vnusquisq; sibi retinere po-
tuisset, hoc est in quadrante portionis singulorum. Bene
itaq; supra dictum est substitutum detrahere quartā eius
portionis in qua erat substitutus, licet grauamen esset in
persona instituti: & à fortiori concludemus ut si expressa
fuerit interposita stipulatio si plus quàm per legem falci-
diam licuit datum sit, licet ab instituto concepta sit, pro-
derit substitutis.

Ad l. si hæres institutus

§. Item si rei publicæ ff. ad
Leg. falcid.

VNC §. omnes admirantur, ne
immerito, cum vix sit possibile veri-
tatem elicere: nos tamē quantum pos-
terimus æquitatem sequemur. Et ut
eluceat magis, sciendū est in iure no-
stro usuras reperiri diversis modis ut
alie sint cētēsime,^b alie semisses, alie

^b Alc. cap. i. li. x.
dispunct.

triētes. Centesime usuræ sunt quæ centū mensibus sorti
principali adæquantur, id est octo annis & quatuor mē-
sibus. Nam centum & quatur menses octo constituunt an-
nos. Itaq; fingamus sortem esse in centum, debebuntur
singulis annis duodecim, & sic singulis mensibus aureus
pro centum. Antiquitus enim per menses constituebant
usuras, & numerabant tēpora treneratitia: Semisses usuræ
sunt, quæ in centum Mensibus sex constituunt, unde du-
centi duo menses requiruntur, ut æquarentur sorti, quia
duobus mensibus vnus aureus respectu centum debere-
tur. Trientes vero usuræ dicuntur quæ centum mensibus
sortis principalis tertiam partem constituunt, nam triens
alsis, sunt quatuor vnciz: & sic si centesimis usuris con-
stituamus duodecim aureos pro centum singulis annis,
pro trientibus constituemus singulis annis quatuor au-
reos, & sic tribus annis duodecim efficiemus. Ergo trecē-
tis annis usure sorti æquabuntur. Nunc ad rem veniamus
& cōstituamus exemplum §. nostri. Et quia hic dicit sum-
mam esse legatam, ut designet quantam, necesse est con-
stituamus aliquam, scilicet duodecim annuatim. Nunc
quæstionis est quæ summa nomine falcidiz ex illo legato
destrahi debeat: & ait Marcellus tantum videri legatum
quantum

quantum sufficiat forti ad usuras colligendas trientes eius summae quae legata est, id est duodecim: trientes enim duodecim, unciae sunt quatuor, quae summa legata est: Ergo constituamus hanc summam duodecim esse trientes usuras, quae erit summa & fors harum usurarum? nonne centum, trecentis mensibus? Ergo si falcidiae rationem habere uelimus, nos ex centum defalcabimus uiginti quinque, quasi dicat constituamus summam legatam esse trientes usuras, est autem summa legata duodecim, sed quae fors ad trientes usuras scilicet duodecim requiritur, nonne centum? licet trecentis mensibus? Ergo si falcidiae rationem habere uelimus, ex centum uiginti quinque auferemus. Et hanc interpretationem nos natura docet usque communis. Sed forte aliquis dubitaret quomodo hoc constitui possit: usufructus constitutus reipublicae aut Ciuitati aut loco finitur centum annis, ergo si constituamus trientes usuras, & sic trecenti menses requirantur, solum iam defunt plures anni, quia efficiunt uiginti quatuor annos solum, ergo plus detrahi oportuit. His tamen non obstantibus, uera est Marcelli decisio, quia existimamus communiter quasi esset summa emenda nummis, & necesse est tractu temporis rem aestimatae plus commoditatis adferre quam existimatio eius ualeat. Verbi gratia, detrahenda est falcidia ex centum, & sic uiginti quinque nonne reliquum pecuniae tractu temporis ultra uiginti quinque commoditatem adferet? & tamen detracta est recte falcidia: inspicimus ergo aestimationem praesentem rei, non lucrum quod ex ea emanare potest. Sed obijciat mihi aliquis ex opinione Marcelli uendendam rem esse, non aestimandam ad trientes usuras, & ex eo quod uendi potuit, quartam detrahi. Sed non obstat Marcelli dictum non ea ratione quam adfert hic Accursius, quod sit, uidelicet aliud in priuato, aliud in republica. Sed quia annuum legatum relictum alicui cum morte eius finiatur, & incertum sit quandiu possit uiuere, ad aestimationem usurarum non

recurremus

ea existimatione quartam detrahimus: At reipublicæ relictum, nisi aliud cautum sit, à testatore durat centum annis, nisi malis dicere in infinitum. Hic est uerus huiusce §. nostri intellectus.

Ad l. si tibi decem,

§. pactum. ff. de pact.

AVLVVS NOSTER ex Sabini sententia ^a uult pactum personale ad hæredem singularem transire, siue ex titulo oneroso, ut in emptione, siue ex titulis lucratiuo, ut in donatione: cum in confesso sit pacta personalia ^b sicuti & beneficia ^c una cū

persona extingui, neq; ad hæredem transire maximè singulorum. Quid ergo dicemus? An ut uoluit Accurs. quia pactum subsequutum est uenditionem uel donationem, sed si personale sit pactum, quid ad rei alienationem? Hunc itaque intellectum communi calculo improbant, non ea ratione quam prædixi, sed quia diuiniatum sit, An, ut alij uoluerunt, ex quorum numero Bartolus est, quia duobus modis pactum personale considerari possit, altero quia personam nullomodo egredi possit, altero quia cum persona finiatur, sicq; fieri possit ut uiuo eo extendatur ad hæredem singularem, non autem eo mortuo? Sed quæso mihi satisfaciant, quæ sit differentia inter hæc, non egredi personam, & finiri cum persona? num ad unum finem tendunt? Sese tamen tueri nituntur, quasi pactum rei principalis fideiussori quoque proficit:

^d Sed quid hæc affinitatis habent pactum factum respectu obligationis, & sic rei, ^e & pactum personale? Nonne

^a L. si tibi decem
^b pactum cōuen-
 tum ff. de pactis.
^b L. si tibi decem
^c si quis palatiscatur ff. de pactis.
^c L. i. §. plane ex his ff. de constit. principum.

^d L. si tibi decem
^e si & l. sequenti.
^e Disto §. 1.

L V illic

a Cap accessoriū
in l. de tegu. iur.

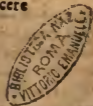
b L. sine cum. l.
seq. ff. de pactis.

c L. iurisgentiū
§. pactorum. ff. de
pactis.
d §. omnium &
tibi iason. insti-
tu. de actio.

e L. Intisgentiū
§. paternum. ff. de
pactis verificato
plerumq; enim.

illic accessorium sequitur naturam principalis. ^a Hic
agitur de diuisione singulorum & pactione singulari:
præterea nonne dum excipit fideiussor de facto rei, de
nullo alio quam pacto excipit, non alias quam pater ^b
de peculio aut de in rem uerso conuentus excipiet de
pacto filij, quia & de filij facto agitur: sic ergo non est
mirum si & eius pacto pater sese tueatur. Sed si sumus in
uenditione aut donatione, quomodo personale pactum
ad extraneum singularemq; heredem porrigetur? Dicam
ergo quod sepe cogitando rationi consonum credidi.
Alia enim sunt pacta ^c in rem, quæ nunquam extingun-
tur, alia in personā, & illa cum personā intereunt, neque
eam egrediuntur, alia, ut in actionibus ^d etiam solemus
dicere: personalia, in rem tamē scripta sunt: & isto tertio
genere Sabinius hoc loci. utitur. Dum itaq; ait in perso-
nam conceptum pactum, hoc uult, licet in pacto facta sit
mentio personæ contrahentis, ut intelligantur contra-
hentis, erat tamen in rem, Verbi gratia, Titius stipulatur
a Claudio ut liceat per Claudij fundum ire, agere licere
ad suum fundum, id est uiam, etsi persona Claudij hic
expressa sit, tamen obligatio non est personalis so-
lum, sed in persona concepta ratione rei quò fit
ut fundo dominante uendito emptor au-
thoris sui causam habeat, sicque & ser-
uitute utatur. Et ita intelligendū,
esse, hancq; diuisionem facere
docuit me Vl-
pianus. e

FINIS.

27.

1

BIBLIOTECA